

Nf 21
Nf 21

DISSERTATIO THEOLOGICA,
QVA
HYPOTHESIS
DE
SCRIPTVRA SACRA,
AD
ERRONEOS
VVLGI CONCEPTVS
ADCOMMODATA,
MODESTO EXAMINI SVBICITVR:

QVAM
PRAESIDE
IOANNE IACOBO RAMBACHIO,
S. S. THEOLOGIAE PROF. PVBL. EXTRAORD.
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
A. D. XVIII. APRILIS M DCC X^{VII}. *ae*
publice defendet

IOANNES FRIDERICVS STIEBRITZ,
HALAE MAGDEBVRGICVS,
SACRARVM LITERARVM CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE
Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

VIRO
ILLVSTRI, EXCELLENTISSIMO,
ATQVE EXPERIENTISSIMO
**DN. FRIDERICO
HOFFMANNO,**

POTENTISSIMO REGI PORVSSIAE A
CONSILHS AVLICIS, MEDICINAE ACADEMIA FRI-
DERICIANA PROFESSORI, IN FACVLTATIS
MEDICAE SENIORI ATQVE h. t.
DECANO

**DOMINO SPONSORI, PATRONO
ATQVE FAVTORI**

OMN^{IA} CVLTV PROSEQVENDO

SPECIMEN HOC ACADEMICVM
CONSECRATVM ESSE VOLVIT

RESPONDENS

IOANNES FRID. STIEBRITZ.

DISSERTATIONIS PROOEMIVM.

SYNOPSIS.

Multe opiniones, in scripturam sacram iniurie, nostro seculo grassantur, §. I. quibus accensetur sententia de scriptura ad vulgi errores ad commodata, in examen hac dissertatione protrahenda. §. II.

§. I.

IN ea, pro dolor! tempora incidimus, quibus ingenia hominum, eorum maxime, qui ad eruditionis laudem profano animo grassantur, mirum in modum ferociunt, excussaque, ut videri volunt, præiudiciorum iugo, eas parturiunt opiniones, quæ ad sacrarum literarum auctoritatem siue per cuniculos subruendam, siue petulantissime euertendam, destinatae sunt.*

* Grauem de hac seculi nostri corruptione post multos alios querelam effundit CAMPEGIVS VITRINGA, in præstantissimo in *Esaïam commentario*, tom. II. p. 915. ubi, *Inuenit hodie, impietas suos patronos, nudatae sunt plurimorum cogitationes profanae, & incredibilis quaedam corruptio, gliscens in multorum animis, ubique erupit, & impietas plurimorum animos infecit,isque letalia vulnera inflixit. Quod crimen dubitari nequit, in rationibus diuinæ iustitiæ censeretur omnium grauissimum, & quidem*

in tanta euangelii luce. *Quam enim vere pudenda, quam nullis lacrimis satis ploranda ecclesie labe!* *Ecquis vero futuro ævo spondeat? Quid enim aliud expectandum, quam ut magis magisque homines profanescant?* Aliquas illius farinæ sententias, in sacrosanctam scripturæ auctoritatem iniurias, nostroque ævo excogitatas, exhibet FRIDERICVS SPANHEMIVS, in adpendice *elenchi controuersiarum de religione, quæ tractat controuersias, nostra ætate per pseudophilosophos, antiscriturarios, libertinos, & id genus homines, motas.* Notatu digna sunt verba, quibus vir doctus istam tractationem orditur. *Hydra hæc, inquit, est vere πολυκέφαλος, cuius si caput vnum præcideris, continuo alia renascuntur.* *Eo autem grauius aduersariorum genus est, quod partim occultis cuniculis ipsa religionis omnis, ne dicam christiana, fundamenta conuellunt, partim aperto Marte in illa inuadunt, larua tamen ut plurimum adsumta.* *Præterquam quod frustra solet cum illo hominum genere disputari, qui plerumque ἰμπεριστα, δυναστικοί, pertinaces, suomet iudicio suisque adfectibus traditi, ac cedere nescii, nisi demonstrationibus, quas vellent, a priori & euidentiæ mathematicæ.* Addatur elegans HERM. WITSII oratio, *de felici an infelici reip. literaria hoc seculo statu, vbi mala nostri temporis viuus spirantibusque coloribus depinguntur, miscell. sacr. tom. II. p. 946. seqq.*

§. II.

Merito istis opinionibus accensemus hypothesin, longe nunc lateque serpentem, *qua multa, veritati parum consentanea, & ad spurios vulgi conceptus adcommodata, in sacris libris tradi, statuitur.* *Operæ igitur pretium nos facturos esse arbitramur, si istam sententiam curatori examini subiiciamus.** Ita autem ea in re versabimur, ut primum *in huius adserionis auctores inquiramus; deinde, quid de illa iudicandum sit, designemus.* Spiritus autem veritatis ducat nos in omnem veritatem, Amen.

* Vti sententia illa post sparsa hinc inde a veteribus semina, præcipue in sinu ecclesiæ reformatae in Anglia & Belgio nutrita atque educata fuit, parentibus maxime SPINOZA, BVR-

NE-

PROOEMIUM.

NETIO, BECKERO, aliisque, qui horum placita sunt amplexi: Sic a sanioribus etiam eiusdem ecclesiæ doctoribus, qui aduersus irreligiosas Burnetii atque Beckeri nugas arma tulerunt, quæ irrumpentem in theologiæ sacrarium philosophiæ Cartesianaë audaciam scriptis publicis castigauerunt, argumentorum telis confossa fuit. Nostræ ecclesiæ doctores, uti proteruum illud rationis humanæ decretum fere omnes detestati sunt, ita non omiserunt, data occasione breuiter illud perstringere atque confutare. Fecerunt id præter alios, quos infra sectione posteriore nominabimus IUSTVS CHRISTOPHORVS SCHOMERVS, in *collegio nouissimarum controuersiarum c. II. §. VIII. p. III.* & qui huic opusculo posthumo dissertationem premisit HENRICVS ASCANIVS ENGELKE, p. 77. Nec non AVGVSTVS PFEIFFERVS, in *thesauro hermen. p. 477.* IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS, in *Manichæismo ante Manichæos p. 358.* aliique. An quis tamen ex instituto dicam huic sententiæ scripserit, nobis quidem non constat. Nisi huc referre velis ABDIAE TREW, professoris mathematicum & physices Altorfini, *examen hypersophiæ antibiblicæ*; IOANNIS BRUNSMANNI tract. *Gratia naturæ interpret, sive defensio communis theologorum sententiæ, aientis, sacra verba scripturæ non minus physicis de rebus, quam de ceteris, vim habere probandi*, Francofurti MDCLXXXVIII. & CHRISTIANI KORTHOLTI dissertationem *de iis, qui in iudicio de rebus politicis & physicis ferendo diuinarum literarum proprietatem auctoritatemque temere negligunt.* Sed hi fere id tantum agunt, ut scripturæ de rebus naturalibus loquentis auctoritatem factam tectamque tueantur: quorum etiam pertinent, quæ olim in *institut. nostris hermeneuticis* diximus *lib. III. c. IV. p. 486.* Nunc amplioribus institutum nostrum terminis circumscripsimus, vniuersam illam, quousque se extendit, male sanam hypothesin, sub examen reuocaturi, ut, quid monstri intus alat, quosque ex se fructus gignat, intelligatur.

SECTIO I. HISTORICA
 DE PRAECIPVIS AVCTORIBVS, QVI
 SCRIPTVRAE AD ERRONEOS VVLGI CONCE-
 PTVS ADCOMMOTIONEM STA-
 TVERVNT.

SYNOPSIS.

*Promittuntur nomina ac testi-
 monia eorum, qui hanc senten-
 tiam amplectuntur, §. I. Tres
 huius sententiae gradus designan-
 tur, §. II. Unde distincte agitur
 de iis, qui scripturam adcommo-
 datam putant*

I. Ad indocti vulgi praedicia
 atque errores, idque

1. In rebus naturalibus, ut faciunt

a) Cartesiani plerique, & imprimis WITTICHIVS.

β) Theoristae, BURNETIVS, WHISTON, CLYVERVS.

γ) Alii tam inter veteres, ut HIERONYMVS, PROCOPIVS GAZAEVS; tum inter recentiores, ut PETAVIVS, CLERICVS, CALMET, FARDELLA, SPINOZA, STVRMIVS, §. III.

2. In rebus astronomicis, ut Copernicani plerique, STVRMIVS, WILKINSIVS, MEGERLINVS, &c. aliis tamen ab hoc loquendi genere abhorrentibus, ut ZIMMERMANN &c. §. IV.

3. In rebus medicis, ut BALTH. BECKERVS, AL. CHARITIVS &c. §. V.

4. In rebus

a) mathematicis, ut WILKINSIVS, SPINOZA.

β) historicis, ut auctor iudiciorum de Simonii hist. crit. vet. test. PEYRERIVS, SPINOZA, HARDTIVS.

γ) chronologicis, ut BEROALDVS, §. VI.

5. In argumentationibus & ratiociniis virorum sanctorum, ut auctor Mosis vindicati, SPINOZA, RICH. SIMONIVS, CLERICVS, §. VII.

6. In rebus, quae ad fidem & mores spectant, ut SPINOZA, LEENHOFIVS, BECKERVS, Sociniani, WITTICHIVS, BURNETIVS, BROWNE. §. VIII.

7. In anthropopathiis scripturae, ut WITTICHIVS, CLERICVS, SPINOZA, §. IX.

II. Ad vulgi stupidissimi caput, qualem Israelitas, Aegyptio

Gypro egressos, fuisse criminantur; quod faciunt

1. Athei, imprimis SPINOZA.
2. Theoristæ, ut BURNETIUS.
3. Qui leges Mosaicas carimoniales ingenio Israelitarum, ad ethnicismum proclivi, ad commodatas putant, ut

MARSHAMVS, SPENCERVS, CLERICVS. §. X.

III. *Ad stultas vulgi infani & furiosi ideas, ut BALTH. BECKERVS. §. XI.*

Epicrisis de huius sententiæ patronis, non eodem loco habendis, §. XII.

§. I.

ANte omnia igitur operam nobis dandam esse putamus, ut præcipui (quandoquidem omnes peruestigare nunc non vacat) periculosa opinionis auctores atque patroni lectoribus innotescant, ne cum umbris deinceps & laruis pugnare videamur.

§. II.

Tres autem veluti gradus obseruasse nobis videmur, per quos ingenium humanum in isthac hypothese descendit ad summum audaciæ fastigium adscendit. Sunt enim, qui scripturam ad commodatam dicunt ad opiniones vulgi indocti, & philosophicis meditationibus haud adfecti. Sunt alii, qui attemperatam statuunt captui vulgi stupidissimi brutisque simillimi. Sunt denique, qui vulgi prorsus infani & mente capti rationem nonnunquam habitam fuisse somniant. * De singulis curabimus, ut quædam specimina in medium proferantur.

* Non omnes tamen eodem loco habendos esse, qui scripturam ad vulgi captum ad commodatam esse statuunt, infra, §. XII. monemus.

§. III.

Primo loco collocauimus eos, qui scriptores sacros ad erroneas indoctæ plebis opiniones stilum ad commodasse putant. Factum id multi* existimant in rebus naturalibus, quæ mundi ad spectabilis ambitu continentur, in quibus describendis

bendis plerumque a viris sanctis adhibitae esse formulas iudicant et triuo haustas, & ad spurios vulgi conceptus conformatas.

*Veniunt in hunc' censum

I. *Plurimi eorum, qui inter philosophos pariter atque theologos RENATI CARTESII placita amplectuntur.* Num tale de scripturis diuinis iudicium CARTESIO ipsi exciderit, nobis quidem non constat. Hodie tamen *vix in Batauis esse Cartesianum, qui non scripturae, vtpote ex errore vulgi locuta, in rebus ad naturam pertinentibus veritatem pridem abiudicavit,* adferitur in *miscell. Lips. tom. XII. p. 315. Add. ven. CHRISTIANI EBERHARDI WEISMANNI hist. eccl. nov. test. tom. II. p. 907.* Inuentus tamen inter Cartesianos fuit IO. AMERPOEL, Groninga-Frisius, qui scripsit *Cartesium Mosaizantem, siue euidentem & facilem conciliationem philosophiae Cartesianae cum historia creationis, per Mosen tradita, Leowardiae MDCLXIX.* Neque inter philosophos tantum isthæ hypothesis substitit; sed a *theologis* etiam, CARTESIUM venerantibus, adoptata fuit. Eminent inter eos in hac sententia mordicus defendenda CHRISTOPHORVS WITTICHIVS, theologus Lugduno-Batauus, doctus ceterum & pacificus, qui scripta dissertatione *de stilo scripturae, & alia, de abusu scripturae in rebus philosophicis,* magnam sibi inuidiam apud fratres suos conflauit; quam, vt mitigaret, in libro: *Consensus veritatis reuelate cum veritate philosophica ex mente Renati Cartesii,* duriora, quæ ipsi exciderant, verba cum mollioribus commutare studuit, docuitque, scripturam, de rebus naturalibus loquentem, eiusmodi locutionibus vt, quæ generalem quidem veritatem dicerent, sed ex vulgi tamen præiudiciis ortum traherent, iisque inniterentur. Verum & illud durius erat, quam vt ab aduersariis eius concoqui potuerit, inter quos maxime numerauit IACOBVM DV BOIS, qui aduersus ipsum vindicauit *veritatem & auctoritatem scripturae in naturalibus & astronomicis,* PETRVM VAN MAESTRICHT, qui scripsit *vindicias veritatis & auctoritatis sacrae scripturae in rebus philosophicis,* IACOBVM REVIVM, IO. HERBINVM, MARTINVM SCHOOCKIVM, aliosque. Ex nostris cum eo congressus est IO. BRVNSMANNVS, in libro: *Gratia nature interpres.*

II. *Noys*

II. *Novi illi telluris architecti*, quos *theoristas* vocare eruditi solent, qui tellurem nostram mechanica quadam ratione, secundum leges motus ordinarias, eam, quam nunc obtinet, formam induisse contendunt. Viam his aperuit RENATUS CARTESIVS, qui tamen dicere non audebat, mundum ita esse factum; sed tantum, fieri ita potuisse. Verum alii mox ulterius progressi, mundum quoque ita, prout illis visum est, factum confinxerunt. Audacix exemplum reliquis præiit THOMAS BURNETIVS, Scotus, vir singulari imaginandi facultate præditus, & multiplici doctrina excultus, qui anno MDCLXXXI. Londini edidit *Telluris theoriæ sacram, orbis nostri originem & mutationes generales, quas aut iam subiit, aut olim subiturus est*, quatuor libris completentem; quod scriptum anno eiusdem seculi XCVIII. ex latino in germanicum sermonem transtulit & Hamburgi publicavit IO. IACOBVS ZIMMERMANNVS. Huic BURNETIVS anno eiusdem seculi XCII. adiecit *archeologias philosophicas*, in quibus hypotheses, quas in theoria ex ipsis rerum causis deducere conatus fuerat, testimoniis veterum philosophorum confirmare, maiorique eas confidentia defendere adgreditur. Eadem vestigia pressit celeberrimus ex schola Newtoniana mathematicus, Arianiisimi veneno deinde infectus, GUIL. WHISTON, qui edidit *A new theorie of the Earth, h. e. Novam theoriæ telluris*, quæ, in linguam germanicam translata, prodit Francofurti MDCCXIII. Accessit DETHLEVI CLVERI, mathematici non incelebris & societatis Anglicanæ sodalis, *geologia*, Hamburgi MDCC. vulgata. Isti igitur viri quum suis, quos vigilantantes somniarant, conceptibus Mosaicam de rerum creatione historiam minime favere viderent, eo tandem audacix processerunt, ut Mosen non philosophica, sed crassa quadam & populari ratione rem narrasse dixerint, non uti gesta fuerit, sed uti a vulgo intelligi concipique potuerit. Passim BURNETIVS suam de hac re mentem aperte satis & sine verborum ambitu prodit. *Ex theoria telluris sacra* (quam *profanam* alii dixerunt) maxime huc pertinet *libri II. cap. VIII.* ex qua pauca huc transcribemus. (Vt mur autem editione, quæ forma minori Francofurti ad Mœnum anno MDCCXI. prodit) Ibi p. 236. ita differit: *Moses methodum illam philosophicam hic abrumpit, aliamque orditur humanam, aut se manvis theologicam, qua, motibus chaos secundum leges natu-*

B

re pla-

rae plane neglectis, popularem narrationem de ortu rerum instituit, -- Facile notare licet, hanc cosmopœiam non esse philosophicam, neque hic transiri ab una classe rerum ad aliam ordine & nexu physico, secundum motus & transformationes chaos (quas scilicet Burnetius, non aliter ac si creationis negotio præsens interfuisset, $\Phi\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}\zeta\epsilon\tau\alpha\iota$) sed omnipotenti Dei verbo euocat in scenam Moses unum post aliud, eo ordine, quo maxime visum est necessarium quodque, ad instruendum & ornandum orbem habitabilem. Qua in re satis obseruasse mihi videtur τὸ πῆστον populare. Incipit enim a luce, ad illustranda spatia mundana, ne Deus videretur in tenebris operari, quod a populo incongruum haberi potuisset. Lædit etiam imaginationem quoddammodo, mundum tenebricosum, aut opera Dei, tenebris immersa, contemplari. Vnde autem venit hæc lux, aut quo fugit nocturno tempore, Deus videat; id non curat populus. Quæ in archæol. phil. lib. II. c. VIII. non sine insigni in virum $\Theta\epsilon\acute{\omicron}\tau\tau\epsilon\upsilon\sigma\omicron\nu$ iniuria, his verbis exponit: Quum de luce primigenia agitur in primo die creationis, id phænomenon est inexplicabile ratione physica. Sed ne Deus videretur in tenebris operari per triduum, oportuum visum est Mosi, sub ipso initio temporis lucem proferre. At qualem lucem? Sine fonte, sine scaturigine! Lux autem, si philosophemur, prostruit ab aliquo centro, ubi cor & principium est sui motus. In hac autem cosmopœia prodit lux ante omnem distinctionem celorum in orbes vel vortices. Pergit censor Mosaicæ historiæ in theoria telluris, p. 237. Historiæ suæ de telluris origine inseruit etiam Moses solem & sidera, quæ tamen non propterea credenda sunt a chao terrestri originem traxisse; (Innumeris nimirum ante conditam terram seculis sidera illa cælestia extitisse Burnetius credit) sed quum a populo spectentur ut terris vicina, neque maiora esse pila sesquipedali, facile creduntur e terra & mundo inferiorieducta esse, ut meteora ignea. Quod vero lunam ceteris stellis maiorem exhibeat, id in philosophia vulgi verissimum est. -- Id enim in rebus naturalibus Mosi in usu est, potius impingere in philosophiam, quam in opiniones & captum vulgi. Denique quod mundum sex dierum spatio absolutum supponat, & exinde Deum requieuisse ab omni suo labore, id manifestam rationem habet. Sabbathum enim instituere secum decreuerat, atque institutum suum Dei exemplo & absoluti mundi memoria ratum facere. De aquis supra cælestibus in archæol. phil.

los.

lof. lib. II. c. VIII. ita philosophatur: *Quum generationem naturalem pluuiæ per vapores non caperet populus, sed illum celo diuinitus mitti crederet, Moses statuit commune recepraculum aquarum super calos; vt Deus pro lubitu laxatis vel occlusis cataractis, pluuiam dimittat vel retineat. Hec mihi videtur mens atque consilium sacri auctoris quoad aquas caelestes. Atque hoc modo dignitati Moses optime consulitur, (scilicet!) si, quoties recessum est a veritate physica, id fieri supponamus κατὰ στυγαῖς ἄβασσιν, ad vires vsunque populi suam cosmopœtiam adcommodando. Plura talia, quibus Moses de creatione historia in fabulam conuertitur, in vsum vulgi conscriptam, scripta Burnetiana subministrant.*

Eandem cum Burnetio tibiam inflat GUIL. WHISTON, in noua theoria telluris, cui si credimus, Moses non nisi formationem nostræ telluris descripsit, non intra sex dies, sed intra sex annos mechanica quadam ratione absolutam. Hic in ampla præfatione de natura Mosaicæ historie creationis, p. 19. versionis germanicæ, disertè ait: *Hier bemercke ich, daß die Schrift durchgehends sich selbst nach den allgemeinen vorgestellten Meynungen der Menschen in Erzählung solcher Stücke der natürlichen Welt-Weisheit, welche sie nicht begreifen können, richtet.* Similiter postquam adseruerat, corpora caelestia multis retro seculis ante telluris nostræ formationem, adeoque ante Mosaicum rerum principium, extitisse, addit p. 34. Mosē, vt captui plebis Israeliticæ sese attemperaret, horum corporum mentionem historie creationis inferuisse, eaq; vt globos igneos in atmosphæra nostrâ pendentes representasse, weil kein ander Mittel gewesen, der Neigung der Jüden, diese himlische Körper anzubeten, Einhalt zu thun, als dieses, daß sich Moses nach der Fähigkeit des gemeinen Volcks adcommodirer. Quibus philosophematibus annon pie fraudes integerrimo viro tribuantur, alii viderint. BURNETIVS profecto ab us Mosi impingendis, minime alienus est. *Vt medici, inquit, in archæol. p. 461. aut parentes, ægros, pueros, aut mentis male compotes, in suum ipsorum commodum fallunt & decipiunt: sic Moses consultum censuit, rudem & indocilem plebem eodem tractare modo, fraude non mala, sed in commune bonum salutari.* Quidni aperte dixit homo profanus Mosē in postoribus esse adnumerandum? Quidni

CUM IO. TOLANDO in *adv. isid. le mone* p. 8. ad DIODORI SICVLII suffragium prouocauit, qui *lib. I. bibliothecæ historice* c. XCV. p. 82 ed. Wechel. Apud Iudeos, inquit, *Moses Deum, qui IAO dicitur, legum suarum auctorem finxisse perhibetur: siue quod admirandum prorsus & diuinum esse iudicaret commentum illud, quod in societatis humane commodum exiret; siue quod vulgus ad maiestatem & potentiam illorum, qui leges inuenisse dicerentur, respiciens, dicto magis audiens fore existimaret.* Sed vide quid de eiusmodi imposturis iudicet B. IO. GVIL. BAIERVS, in *diff. Ienæ MDCLXXXVI. habita, de propagatione fidei per reuelationes fictas, & cel. CHRISTIAN GOTTlieb SCHWARZIVS* in *diff. Altorfi MDCXIX. habita, de piis fraudibus.* Referendi denique in hunc censum sunt

III. *Alii inter veteres & recentiores, qui tale quid adseruerunt.* I Ex veteribus nominamus beatum HIERONYMVM, de re exegetica immortaliter meritum, qui in *comm. ad Gal. III.* hæc adnotat: *Verba: Quis vos fascinauit? digne Paulo, qui et si imperitus est sermone, non tamen scientia, debemus exponere; non quod scierit, esse fascinum, qui vulgo putatur nocere, sed vsus sermone sit TRIVIIVS, & vt in ceteris, ita in hoc quoque loco, verbum quotidiane sermocinationis adsumserit. Dicitur fascinus proprie infantibus nocere & etati paruule. Hoc vtrum verum nec ne sit, Deus viderit. Nunc illud in causa est, quod EX OPINIONE VVLGI sumtum putamus exemplum; operum tom. IX. p. 133. ed. Francof. Addimus PROCOPIVM GAZÆVM rhetorem seculi sexti haud incelebrem, qui in *comm. in Octateuchum: Moses, inquit, in describendo mundi opificio sex dierum vsus est distinctione, docendi gratia, ob tarditatem videlicet ruditatemque Iudeorum. Deus namque simul cuncta fecerat.**

Ex recentioribus huc pertinet DIONYSIVS PETAVIVS, *dogm. theol. tom. III. tract. de opificio sex dierum, lib. I. c. XI. p. 143. Sane Mosē vulgi maxime captiui vsuique seruissē, non ad exactam philosophiæ normam dicta sua temperasse; illud etiam ostendit, quod die quarto luminaria duo magna, solem ac lunam, creasse Deum referi, quum siderum tamen omnium luna sit minima. Sed quod vulgus ita iudicat, qui oculis ac sensibus omnia metiri solet, ideo sic Moses loqui non dubitauit.* Quibus verbis THEOPHILVS ALERTHINVS, hoc est IO. CLERICVS, in adiecta nota hanc hederam adpen-

adpendit: *Egregia hæc est observatio!* quasi vero magnæ artis esset, hæc talia observare. In eandem sententiam concessit AVGVSTINVS CALMET, monachus Benedictinus, multis scriptis celeberrimus, qui in *dictionary biblico*, quod lingua Gallicana Parisiis MDCCXXII. prodiit, tom. I. p. 302. sub voce *Firmité*, hæc habet: *Les Ecrivains sacrez se proportionnent d'ordinaire aux préiugez du peuple, dans ce sortes de choses, dont la connoissance est assez indifferente.* Eodem effugio vsus est MICHAEL ANGELVS FARDELLA, philosophus Siculus, ante paucos demum annos, post multa grauissima munera, defunctus. Is, quum contra absurdissimam, quam defendendam susceperat, sententiam, *non dari extra nos alia corpora*, sibi met ipse verba Christi ad discipulos obiecisset; *Palpate & videte, quia spiritus carnis & ossa non habet, ut me habere videtis*, Luc. XXIV, 39. audacter responderet, *Christum hic esse locutum secundum opinionem academicam vulgi*; vt refert ven. CHRIST. MATTHAEVS PFAFFIVS, in *oratione de egoismo*, p. 16. Eadem sententia per totum *tractatum theol. gico-politicum* BENEDICTI SPINOZAE regnat. Ex physicis recentioribus vnum adiciamus, qui instar omnium esse potest, celeberrimum egregiumque virum, IO. CHRISTOPH. STURMIVM. qui *phys. hypothetica tom. II. p. 554. Quicumque*, inquit, *conuictos se sentiant, plurima in sacris literis incidenter & per occasionem dici, de rebus præsertim ad fidem nihil pertinentibus, quæ aliter, & vires ipsa habet, dicta, simplicem plebeculam (cuius utilitati vel maxime destinatus est codex reuelationis) magis turbarent & confunderent, quam informarent: in iis ad opinionem & præiudicia vulgi passim se accommodare spiritum sanctum, & speciatim de systemate mundi & terræ motu, ex vulgari sententia potius, quam ex opposita, si maxime verior esset, vbique loqui tanto securius credunt, quod de se ipso quoque Deus, ea passim loquatur, quæ à deo notata sunt dicta & plebis simplicitati accommodata ipsi prudentiores theologi agnoscunt.*

§. IV.

Ad res naturales stupenda illa corpora caelestia pertinent, quorum frequentem Spiritus sanctus in diuinis literis facit mentionem. Sunt vero haud pauci, qui eum in

istiusmodi locis, de rei veritate parum sollicitum, falsissimis, & ex parte puerilibus imperiti vulgi conceptibus plerumque obtemperare dicunt*; quamvis non desint inter rei astronomicae consultos, qui aliam viam ingrediuntur.**

* Plerumque ad hanc hypothesin, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, systematis *Copernicani* defensores, quod nomen suum debet NICOLAO COPERNICO, qui anno M CCCC LXXIII. Thorunii in lucem editus, praestantissimum, quod nactus erat, ingenium ad arcana corporum caelestium perferenda adplicuit, atque hypothesin de terrae circa solem motu, multis iam veterum cognitam, in orbem eruditum reuocavit, nouisque argumentis suffulcit in *libris sex de revolutionibus orbium caelestium*, paulo ante obitum editis, & Amstelodami MDCXVII. sub titulo *astronomiae restauratae* recensis; cuius deinde hypothesin de quiete solis & motu terrae diurno atque annuo, magno agmine secuti sunt MOESTLINVS, KEPLERVS, GALILAEVS a GALILAEIS, qui tamen senex sententiam suam eiurare coactus est, FOSCARINVS, BRVNVS, HERIGONIVS, GASSENDVS, CARTESIVS, SCHIKARDVS, HEVELIVS, alique; ex recentioribus NEWTON, BERNOLLI, ZIMMERMAN, HUGENIVS, FLAMSTEDIUS, CASSINI, STURMIVS, WHISTON, KEILIVS, WOLFIUS, WVRZELBAVERVS, reliqui. Inter hos igitur Copernici asseclas plurimi sunt, qui loca scripturae, quae suis hypothesibus contradicere putant, hac responsione, velut admoto ariete, prostertere & omni auctoritate exuere satagunt, quod dicant, scripturam de rebus astronomicis loqui ex opinione vulgi, sensuum testimonio suffulta, adeoque non esse in hoc foro audiendam.

Celeb. STURMII ea de re verba ad finem §. antecedentis allegauimus; cui nunc testem adiungimus IOANNEM WILKINSIVM, episcopum Cestriensem doctissimum, qui in *Copernico defenso* lib. II. c. II. p. 14. versionis germanicae, a clar. Doppelmaiero adornatae, sic ait: *Ich antworthe auf die loca, die dieser Meynung entgegen zu stehen scheinen, daß dem heiligen Geist beliebet habe, sich in diesen Schrift. Expressionen ad captum vulgi & sensum vulgarem, wie es der gemeine Mann versteht*

stehet, und es ihm vorkommt, zu *accommodiren*. Et pag. 16. Der heilige Geist hat uns gewürdiget, seine *Expressionen* nach den Fehlern und Irthümern unsers Verstandes vorzustellen. Pag. 17. in Psalmo XIX, 5. 6. seqq. multas dicit esse locutiones, die nach dem Schein der Sachen, und falchen Wahn der Leute gesprochen worden. *Toto denique capite III. p. 22. auctor se comprobaturum promittit: Daß der heilige Geist im gar vielen Schrift-Stellen seine Expressiones nach den Irthümern unsrer Meynungen gänzlich richte, und von verschiedenen Dingen nicht wie sie an sich selbst sind, sondern wie sie uns vorkommen, rede. Vbi etiam p. 23. CASP. SANCTIVM. MERSENVVM, CALVINVM, aliosque, tanquam secum consentientes, laudat. Addimus testimonium PETRI MEGERLINI, mathematicum apud Basileenses olim professoris, in Systemate mundi Copernicano argumentis inuictis demonstrato, Amstelodami, MDCLXXXII edito, p. 73. Dicta Scripturæ in rebus fidei examinamus secundum analogiam fidei; at in naturalibus (ut Copernicani, ne pro contemptoribus sacre scripturæ habeantur, respondere solent) videtur, adhibendam esse analogiam naturæ, & verum ac genuinum sensum non ex libro scripturæ, sed naturæ petendum. Scriptura enim, ut scopum suum in omni genere hominum, etiam in pueris & vulgo, obtineat, utitur de rebus naturalibus incidenter loquens, sermone vulgari ac formulis receptis, eisi opinionibus ex præiudicio sensuum erroneis innitantur.*

** Diffimulandum non est, non omnes, qui Copernicanum systema adoptarunt, lubricæ huic viæ infitere. Sunt qui mitiores loquendi formulas a superioribus substituunt, ex gr. Scripturam de rebus philosophicis, naturalibus, astronomicis, non exhibere conceptus distinctos, sed tantum historicos, quibus cognitio rerum, non prout sunt, sed prout sensibus atque imaginatione comprehenduntur, subministratur. Vide Viri clarissimi, IO. BERNHARDI WIEDEBVURGII diff. qua systema Copernicanum scripturæ non esse oppositum demonstratur: qui tamen multa populariter dicta in sacris literis occurrere concedit. Sic p. 10. *Celi, inquit, fundamenta dari Job. XXVI, n. traditur; quæ, si conferas 2 Sam. XXII, 8. sunt terra, & speciatim montes eius: quod sane satis vulgariter dictum, ac si cælum montibus*

ibus, vel ut solim fabulabantur, Atlanti incumberet.
 Alii longius adhuc ab hac scripturæ accusatione recedendum
 putant, eiusque testimonium de natura rerum, corporumque
 caelestium, cum reuerentia audiendum esse decernunt. Inter
 quos IO. IACOBVS ZIMMERMANNVS nomen suum profiteretur, in
 tract. *scriptura sacra Copernicans.* das ist, ein ganz neuer und sehr cur
 riöser Astronomischer Beweisthum des Copernicanischen Welt=
 Gebäudes aus Heil. Schrift, qui Hamburgi MDCCVI. recusus est.
 Is statim in exordio libelli, pag. 9, hanc edit confessionem: Ich
 erkenne und bekenne in aller Demuth, daß der *Stilus* der Zeiligen
 Schrift keinesweges popularis, und nur *ad captum vulgi adcommo-*
*di*ret seye, wibishero die Copernicaner zu Behauptung ihres *sy-*
stematis singiret haben; sondern vielmehr auch in den *natur alibus*
 voller Wahrheit und Geheimnissen stecke. Sintemahlen das Zeug
 nis des *Erren* gewiß ist, und die Augen erleuchtet. Magnam ille
 auctor præ se fert verbi diuini venerationem, quam etiam spirat
exercitatio eius theoricorum Copernico-caelestium mathematico-phy-
sico-theologica, quam sub nomine PILAETHAE, ANNO MDCLXXXIX.
 vulgavit, quamque B. IO. HENR. MAIVS, in *æcon. temp. vet. test.* p. 23.
 37. 51. 70. 78. 85. 90. non sine laude adlegavit. Quam laudem etiam non
 denegant auctori *acta erudit. Lips. anni MDCXC.* p. 261. Numa ve
 ro boni isti viri semper a vi scripturæ verbis illata absolvi pos
 sint, quando eius effata cum suis hypothesibus amicissime con
 spirare contendunt, alia quaestio est. Certe quæ ZIMMERMANN
 NVS ad loca *Ios. X, 12. 13. Psal. XIX, 6. 7. Cohel. I, 5.* cum systemate
 Copernicano concilianda protulit, plus ingenii, quam solidita
 tis habere, multisque obnoxia esse exceptionibus, ostendit CL.
 SAMVEL CHRIST. HOLLMANNVS. in *diff. de obligatione astro-*
nomi christiani erga scripturam S. Wittebergæ, MDCCXXV. ha
 bita, pag. 77. sqq. Ingenua est confessio, quam modestissimus
 STVRMIVS, Copernicante sententiæ ipse addictus, in *phys. hy-*
poth. tom. II. p. 552. edit: *Tameis nonnulla ab Anti-Copernicanis*
adduci solita e scripturis loca, commodam admittant interpretatio-
nem, quo minus aduersari Copernici adseris dicenda sint: occur-
runt tamen aliqua, quæ, si cordate & ingenue, quod res est, dicere
velimus, secundum literalem & obuium verborum sensum aliorum
se detorqueri non patiuntur, quin terræ stabilitatem, celo vero &
stellis

stellis, præcipue vero soli, motum actualem attribuant; tantum abest, ut, quod nonnulli facere sunt ausi, ipsas sacras literas, tamquam a paribus Copernicanorum stantes, allegare præsumant. Vnde pag. 554. hoc consilium suppeditat: *Quicumque religioni sibi ducunt a literæ scripturæ recedere, iis viique consuluero, ut vulgari seu Tyconicæ hypothese adherescant: quia Copernicana, utut facilior, concinnior, & rationi magis conueniens, tanti tamen non est, ut cum scrupulo conscientie foueatur.*

§. V.

Multa passim in sacris paginis reperiri ad forum artis salutaris pertinentia, neminem fugit. Fuerunt itaque, qui in illis etiam rebus multa, ad plebis opiniones adcommo-
data, mira sagacitate detexerunt; * quasi illis locis non alia medicina parari possit, nisi ex noxia illa hypothese accer-
sita.

* Nihil in sacro codice de rebus medicis consignatum legi, quod non cum rei veritate medicorumque obseruationibus optime conueniat, viri doctissimi, qui in morbis biblicis perscrutandis laborauerunt, THOMAS BARTHOLINVS, CHRISTIANVS WARLIZIVS, VALENT. HENR. VOGLERVS, CONRADVS IOHRENVS, GVIL. ADERVS, aliique, fati euidem dederant; quorum scripta laudauimus in *institut. nostris hermen. p. 491. seqq.* Sed aliam viam hic ingressus est D. BALTHASAR BECKERVS, ecclesiastes Amstelodamensis, in libro, cui titulum *mundi fascino* imposuit, cuius duæ priores partes Leonardus MDCXC. lingua Belgica in publicum emissæ, & anno sequenti Amstelodami recusæ, mox tertia & quarta parte auctæ, inque linguam germanicam, gallicam, aliasque transfusæ prodierunt. Certatim tamen virorum doctorum calami in illum lasciuentis rationis foetum, in quo *ὁμολογούμενος μέγα ἐστὶ τὸ τῆς ἀσεβείας μυστήριον*, insurrexerunt; quippe ab EBERHARDO VAN DER HOOGT, IO. WAYENIO, HENRICO GROENEWEGEN, MELCH. LEIDECKERO, IOANNE MARCKIO, PETRO VAN MAESTRICHT, PETRO POIRETO, cet. & inter nostræ ecclesiæ doctores a IO. WINCKLERO, NATHANAELE FALCKIO, CHRISTIANO HOCHSTETTERO, ZACH. GRAPIO, aliisque

confossus & prostratus fuit; licet nec defensoribus suis impium scriptum caruerit. Qua de re BENTHEMI Holländischer Kirchen-und Schulen-Staat, *part. II. c. VI.* videri potest. Nullos in hoc scripto BECKERVS homines a cacodæmone obfessos agnoscit, sed (quæ etiam fuit VANINI, POMPONATII, HOBESII, aliorumque, male sana opinio) per *dæmonia*, quæ Christus in tabulis noui testamenti toties totiesque eiecisse legitur, morbos intelligit, ab atræ bilis humoribus profectos, & ob læsum per grauiâ symptomata cerebrum, cum furore aliisque paroxysmis vehementissimis coniunctos; quos morbos euangelicæ historiæ conditores, ex inueterato iudaicæ gentis errore, cui & Christus sese dictis factisque adcommodauerit, dæmonum operationibus adscriperint. Hinc FRID. SPANHEMIVS, in *adpendice elenchi controuersiarum p. 795. sq.* his verbis mentem Beckeri exponit; *Dæmonia vocari censet morbos, quibus mens turbaretur. Dæmoniacos; qui vexarentur morbo epileptico, aut phrenetico, aut hypochondriaco, aut furore quodam, qualis ille, qui transit in porcos. Hinc scripturam, ipsamque Christum, de eiectione dæmonum loqui ex peruersa opinione gentiliū aut Iudæorū, qui dæmonibus multa tribuebant; aut qui vere homines a demone obsideri censabant, sic vere e corporibus eiici. Nec enim venisse Christum, vt corrigeret erroneas opiniones vulgi, sed peruersos mores; immo istas adhibuisse in rem suam, ac voluisse, vt crederent Iudæi, se dæmonia eiicere, qui nullum vnquam vere eiecerit. Eodem modo Beckeri sententiam exprimunt *acta erud. Lips. an. MDCXCII. pag. 25.* VEN. CHRIST. EBERH. WEISMANNVS, in *introduc. ad memorabilia hist. eccl. nou. test. tom. II. p. 954.* GVIL. HENR. BECKHER, in *schediasmate critico-literario de controuersis præcipuis, BALTH. BECKERO quondam motis, §. III p. 6.* vt alios nunc taceamus.*

Neque sane iniuriam Beckero hisce imputationibus fieri, neque ad inuidiam ipsi conflandam talia consuetaria ex eius sententia emungi, satis ostendunt, quæ *mundi fascino lib. II. c. I. & XXVIII.* leguntur. Quid apertius, quam quæ *c. XXVIII. §. XIII.* ed germ. reperiuntur: *Man siehet klar genug, daß es die Weise des grossen Meisters gewesen ist, die Menschen nicht allein zu der Zeit in solchen Irrthümern zu lassen, sondern sich auch*

auch nach der Sprache zu fügen, die zum Theil aus solchem Mißverstande entstande. Et §. XV. Weil der Seligmacher nicht vorhatte, die Wahrheit dieser Dinge noch zur Zeit zu erklären, so konte er auch davon nicht anders reden, als man verdetete, so er wolte verstanden seyn. Er gab den Brantlichkeiten solche Namen, als sie unter dem Volck hatten, welches niemand fremde vorkommen muß, weil dieses aller Weisen Regel ist: *Loquendum cum multis, sentiendum cum paucis.* Also that Christus auch. Gott lästet seine Sonne aufgehen, sagt er, *Matth. V. 45.* Worüber? denn eigentlich gehet sie um, nicht auf, noch unter, wie das gemeine Volck es versteht. Eadem fere sententiam, quamvis dubius adhuc & incertus, nuper repetit I. A. C. BASNAGIVS lib. V. *historie iudaicae*, gallice conscriptae. c. XII. §. X. vbi ait: *L' Ecrire appelle peutêtre demoniaques, & possédés par le malin Esprit quelques personnes, qui étoient plongées dans une melancholie si noire, qu' elle produisoit des funestes effects.* Ab eadem non alienus esse videtur personatus aliquis ALOYSIVS CHARITIVS, im *Discurs* von betrüglichen Kennzeichen der Zauberey, *part. III. §. 9.* vbi scribit: Es lästet sich noch vieles erinnern, ob dergleichen leibliche Besitzungen des Teufels wahrhaftig sich zutragen. Auf die Exempel des neuen Testaments, da gelesen wird, daß Christus viel Teufel ausgetrieben, antworten andere, daß die heilige Schrift ad captum vulgi sich in Redensarten und phrasibus adcommo dire, indem ihr Endzweck gewesen, einziglich den Weg zur Seligkeit zu zeigen, und nicht das wahre und falsche in der Philosophie zu berühren. Sed latius forte, quam credimus sparsa a Beckero opiniones serpsferunt, passimque apud multos latet anguis in herba. *Pertinet enim mundus ille fasciatus inter cimelia bibliothecarum selectarum eorum hominum, qui supra vulgus sapiunt, nec inter barda ingenia & popularia volunt numerari; obseruante ven. WEISMANNO in hist. eccl. tom. II. p. 953.*

§. VI.

Eadem dica sacris literis scribitur in rebus *mathematicis*, *historicis*, *chronologicis*, in quibus veritas suprema lex esse debet. Fuerunt enim, qui in hoc etiam rerum

genere scriptores sacros imperiti vulgi exemplum falsissimasque opiniones sequutos esse, audacter confirmarunt.

* Exempli loco nobis fit *mare eneum*, haud postremum templi Salomonei ornamentum, cuius latitudo siue diameter X cubitorum; circumferentia XXX cubitorum fuisse dicitur 1 Reg. VII, 23. seqq. quibus verbis proportio inter diametrum & circumferentiam circuli exacte *tripla* fuisse perhibetur. Quum vero mathematicorum filii dudum obseruarint, eam fere *tripulam sesquiseptimam* esse, sicut XXII se habet ad VII, vel, ex aliorum calculo, sicut cccxiv ad c; vt adeo decem cubitorum diametro respondeat circumferentia non XXX, sed XXXI $\frac{2}{3}$ cubitorum: non defuerunt, qui scriptorem sacrum ad errorem vulgi, mathematicis scientiis haud imbuti, respexisse iudicarunt. Descendit in hanc sententiam IOANNES WILKINSIVS, in *Copernico defenso*, lib. II. c. III. p. 27. Eandem libenter amplectitur BENE-SPINOZA, in *tract. theologico-politico*, c. II. p. 22. *Quia*, inquit, *non tenemur credere, Salomonem mathematicum fuisse, licet nobis adfirmare, eum rationem inter peripheriam & circuli diametrum ignorasse, & cum vulgo operariorum putauisse, eam esse vt tria ad vnum.* At enim pridem viri docti obseruarunt, isthoc gladio ad hunc nodum secandum non opus esse, quum alia commodiorque explicandi ratio adferri possit, quæ & cum principiis geometricis amice consentiat, & simul scripturæ fidem auctoritatemque ab obiecto *ἀγροκτηλας* crimine liberet: qualem post FREYERVM, STVRMIVM, REYHERVM, HAMBARGERVM, CLAUSINGIVM aliosque, proponit ven. SAL. DEYLINGIVS, in *obseru. sacr. lib. I. obs. XXIII. p. III. seqq.*

**Sice. g. prodierunt *iudicia quorundam theologorum Hollandiæ de Rich. Simonis historia crit. vet. test.* in quibus inter alia audaciæ portenta, pentateuchi consignatio, Mosis abiudicata, tribuitur sacrificulo, nescio cui, Israelitico, ad formandos in vera religione nouos terræ Israelis colonos a rege Assyriorum missõ, 2 Reg. XVII, 27. 28. At vero quum facile præuideret montrosæ illius coniecturæ parens, obstare sibi IESV CHRISTI auctoritatem, qui Ioan. V, 46. & aliis locis pentateuchum vt Mosis opus adlegauit, quem Paulus etiam Rom. X, 5. ceterique

rique apostoli sequuti sunt: in promptu responsio est p. 129. Christiano homine profus indigna: *Quia Christus & apostoli non venerunt in mundum, ut Iudeos criticam docerent, mirum non est, si loquantur secundum opinionem vulgarem. Parum referre credebant, an Moses pentateuchi auctor sit, an quivis alius, modo historia pro vera agnoscatur. Et quum vulgares illæ opinioniones non officerent pietati, non id sibi opere datum esse existimarunt, ut Iudeos ab isthoc errore auocarent. Quibus HERM. WITSIVS, theologus aliqui placidissimus, in miscell. sacr. tom. I. lib. I. c. XIV. p. 115. hanc formulam subiicit: Male sit audaci illi & temerariæ critique, cui religio non est, suas coniecturas apostolorum, Christi-que adeo ipsius, auctoritati antepone.*

Nulla, credo, iniuria fiet ISAACO PEYRERIO, fabulæ præadamitice conditori, si in eandem hanc classẽ cum aliis audacibus ingenii detrudatur. Sequentiã id nobis persuadent verba, quæ *system. præadam. part. I. lib. IV. c. I.* leguntur: *Opinio hæc semper mihi sedit, quam inconcussæ & firmiter teneo; bibliis sacris contineri, quidquid scire hominibus concessit Deus, vel de origine mundi, vel de historia sacra, vel de prophetiis, vel de mysteriis diuinis, vel de salute nostra. Quæ ad salutem nostram unice spectant, paucis constant. Et in illis tantum curæ, tantum diligentie, & tantum lucis adhibuit spiritus sanctus, quantum captui humano conuenit. Pluribus mandata sunt, quæ de aliis (ex. gr. de historicis) tractant. Et de illis aperiam, quod omnes sentiunt, quodque plerique mussant dicere: tanta scilicet incuria, & caligine tanta, scripta fuisse, ut nihil plerumque intricatius, nihil obscurius legi possit. Ludos dicas fere omnes schematis enthei, quos nobiscum balbutiens Deus miris modis fecerit hominibus.*

Sine ambagibus vero talia scommata in scripturam sacram coniecit BEN. SPINOZA, in tractatu theologico-politico, e. c. cap. VI. p. 79. In scripturis multa ut realia narrantur, quæ etiam realia esse credebantur; quæ tamen non nisi res imaginariæ fuerunt. Scriptura narrat, quod Elias ad cælum igneo curru & igneis equis adscenderit, quæ sane non nisi representationes fuerunt, adaptate opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis representatæ sunt,

nempe ut res actuales, tradiderunt. Et c. VII. p. 90. Rerum narrationes maxime ad commodatæ fuerunt uniuscuiusque cui præiudicii.

Ad eandem hypothefin, tamquam confuetum desperatæ cauffæ afylum, fe etiam aliquoties recepit HERMANNVS VON DER HARDT in negotio Ionæ. Quum enim videret ænigmati-
cis fuis expositionibus, quibus *Ionam* modo in Manaffen, modo in Iofiam regem conuertit, pifcemque qui Ionam degluciuit, modo in muſeum Samaritanum, modo in Lybonem, Syriæ oppidum, modo in regnum Aſſyriacum transformat; quum, inquam, videret, his portentofis explicationibus non fauere verba ſaluatoris, quibus veritas hiftoriæ Ionæ validiffime confirmatur, Matth. XII, 40. c. XVI, 4. variis cauillis in *programme de rebus Ionæ* eludere vim argumenti conatur, dum dicit: *Chriſto & apoſtolis alia fuiſſe in animo, aliaque in verborum ſcopo, quam verba ferebant: Iudeorum ori & deſiderio eos indulſiſſe; in aduehendis ex vet. teſt. rebus, ſancta prudentia verbis, vt iacebant, & vti ceteri capiebant, uſos eſſe; quim ex traditionibus meris ex Iudeorum ore depromiſſe hiftorias in vet. teſt. non notatas, non ſollicitos, quo ſenſu hæc pronuntiaſſent auctores, Iudeorumue doctores; ſatis fuiſſe illis eiſmodi a iudeis admitti; loquendo itaque cum gente ſua reliquiſſe iuſte peritis diſpiciendi curam, aut aliter in his ſentiendi. Vide rev. SIGISMVNDI BEERMANNI euangelicæ rei integritatem Hardtianam in negotio Ionæ quatuor epiftolis examinatam, p. 24. Similiter in ænigmatibus priſci orbis p. 251. hæc nota legitur: *Ad opinionem vulgatam adcommodata cuncta, vt Ionæ viuo congruerent, pro regni ſtatu ſub Ieroboamo; In ſymbolis vero Manaffis inſignita eſt cuſtodia, in vrbe Lybon, ad Orontem. Vid. Cl. IO. HENRICI a SEELEN examen hypotheſeos exegeticæ de Ionæ ænigmatico, p. 15.**

*** Ita MATTHÆVS BEROALDVS, *chronol. lib. III. c. IV.* Paulo imputat, quod *Act. XIII, 20. receptam Iudeorum ſententiam, vtut erroneam, ſequutus ſit, in re, quæ non fidei eſt, ſed narrationis; vt i obſeruat. S. R. IO. GOTTLob CARPZOVIVS, in introduct. ad libr. hiſt. vet. teſt. p. 186. vbi ſimul oſtendit, nos iſta hypotheſi ad nodum illum ſoluendum, non opus habere.*

§. VIII.

§. VII.

Sunt etiam, qui virorum sacrorum *argumentationibus* atque *ratiociniis* hanc labem adficere volunt, ut ea passim vitis, imperito vulgo solemnibus, laborare, præconceptisque eius opinionibus respondere, satis pro imperio pronuntient.*

* Sic auctor *Mosis vindicati*, qui aduersus Burnetium in arenam descendit, Amstelodami, MDCXCIV. nonnullas Pauli atque Petri argumentationes ferulæ suæ audacter subiicit. *Paulum*, inquit pag. 178. *videmus, secuturo ex proposita sibi obiectione incommodo illam soluere Rom. III, 6. Gal. II, 17. 18. quod per leges artis dialecticæ non licere, vel ipsis tironibus exploratum est. Quum ex eo, quod ad cælos Christus ascendisse dicitur, apostolus Eph. IV, 9. infert, illum prius debuisse eis τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς descendere, quis non (impudenti ore) exclamet, illud non sequi? Nonne enim & Enochus & Elias? ad cælos euecti sunt? Nonne eo bonorum animæ, nonne angeli quotidie ascendunt: licet ad infimas terræ partes non deuoluantur, neque vero vnquam descenderint? Et quis non miretur, Petrum posito adstructoque antecedenti, deducendum ab eo consequens omittere? 2 Petr. II, 4-9. Indicare scilicet mentem suam sat habebant viri sancti, legibus ferendis magis, quam sequendis, intenti, logicesque minus, quam fidei ac theologiæ principis, addicti. Equidem videtur auctor ille sibi ipse contradicere, dum p. 184. exclamat; *Quis in orbe dialecticus apostolicarum ratiocinationum vim exæquauit vnquam, vel etiam attigit?* Interim non possumus non adiciere, quæ ad populare ἀσολλογισίας vitium a locis in discrimen adductis auertendum, auctores actorum erud. Lips. an. MDCXCV. p. 25. 131. fin. rectissime monuerunt. *Quis primo loco Rom. III, 6. propius inspecto, non animaduertit, longe aliud esse incommodo aliquo, ex obiectione secuturo, motam obiectionem soluere; & aliud, incommodo isto datam solutionem confirmare.* Non prius a diuo apostolo, sed posterius factum, idque logica non inuita, legimus. *Negationem quippe, qua latens in obiectione vitium detexerat, ratione ab incommodo & impossibili petita, statim roborat, hoc sensu: Absit, ut hæc cogitatio iniustum Deum esse, pio homini in mentem vnquam veniat? Quo enim pacto, iniusti-**

stia posita, iudicare is mundum possit? Nec aliud Gal. II, 17. 18. diuinus facit auctor, quam quod solutionem, diserta negatione peractam, simili ex architectura desumpto, illustret: quod logices, opinor, legibus nusquam facere prohibemur. Tertio autem loco, qui ex Eph. IV, 9. adducitur, non enunciatur vniuersale, sed singulare prorsus, ad Enochum, Eliam, sanctorum animas & angelos nullatenus extendendum, continetur. Mirum scilicet, ob itenditatem personæ, quam v. 10. 11. diuinus scriptor maxime vrget, nemini debet videri, adscendisse Christum, donaque promissa distribuisse, quum idem e cælo antea descenderit. Aut cur non ipsius Christi efato, quod Iob. III, 13. legitur: Nemo adscendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo; allate instantiæ, si locum inueniunt, & Paulinam labefactare sententiam vlllo modo possunt, opponuntur? Petrus denique citato loco non omisit consequens, sed ex antecedentibus, quin & consequentibus attento lectori subaudiendum reliquit, sensu admodum plano, perfecto & perspicuo: Si angelis peccantibus, si originali mundo, si Sodomæorum & Gomorrhæorum ciuitatibus non pepercit Deus; quanto minus euangelicæ doctrinæ corruptoribus parcendum statuet? immo & hi in corruptione sua certo certius peribunt. suæque iniustitiæ mercedem a iustissimo iudice accipient, v. 12. 13. Aut edisserat nobis anonymus, quoniam in loco enthymematico concludere oratori vmquam prohibuerit dialectica? conf. etiam instr. nostras hermen. 453. seq.

Crassissime in ea hæresi versatur BEN. SPINOZA, in tract. theol. pol. c. II, p. 29. Nec aliter de Christi rationibus, quibus Pharisæos contumaciæ & ignorantie conuincit, discipulosque ad veram vitam hortatur, statuendum, quod nempe suas rationes opinionibus atque principiis vniuscuiusque adcommodarit. Idem de rationibus apostolorum absolute dicendum. Cap. XI. p. 139. Ad hunc modum omnia argumenta Mosis, que in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt, quod scilicet non ex scriniis rationis desunta sint, sed tantum dicendi modi, vel. sec. 138. morales locutiones, quibus rhetorice & pro ut rem, viuidius imaginari poterat, exprimit. Sic quum Paulus Iudæos præ-

præcellere inde probat, quod ipsis concedita sint eloquia Dei Rom. III, 1. 2. *Dicendum est*, inquit Spinoza p. 40. *Paulum ex captu & secundum opiniones Iudæorum, tum temporis receptas, respondere.*

In eodem luto RICHARDVM SIMONIVM hæsisse deprehendimus. Is in *historia crit. vet. test. lib. I. c. XVII. p. 90. ed. lat. M DC LXXXI. Quamvis Iesus exprobrat Pharisæis, ipsos verbo Dei maiorum traditiones anteponere, non omne tamen in uniuersum reiecit ipse, immo ipsorum methodum in explicandis scripturis sequutus est. Siquidem apostolorum argumentationes expendas, manifestissime apparebit, nihil aliud plane attendisse, quam sensum literæ, nullo modo vero anglicæ quædam grammaticam, & testimonia scripturæ interpretationibus, traditionis auctoritate & vetustate nixis, adcommodarunt: quandoque etiam eorum argumenta nil nisi allusiones & allegorie sunt: qua in parte minime sunt dammandi, quum probatam præcipuis huius ætatis doctoribus methodum sequerentur.* Ita Simonius, vt suam illam Dianam, traditiones ecclesiæ, magis commendaret, Christum ipsum eiusque apostolos earum auctoritati se mancipasse, lectoribus suis persuadere conatur.

Similiter IO. CLERICVS in *biblioth. sel. tom. XXIII. part. II. art. IV.* putat fieri posse, vt apostoli ex mystico scripturæ sensu disputantes, se ad ingenium Iudæorum sui temporis adcommodarint. Quum enim isti sensum illum agnoscerent & argumenta, ex eo producta, quamvis parum apodictica, non solerent spernere; apostolos id sibi licere existimasse, vt illos armis sui ingenii expugnarent. Similia ille adnotauit ad HENR. HAMMONDI *nou. test. ad Gal. IV, 21. 24. & Heb. VII, 4.*

§. VIII.

Neque vero intra hosce limites substitit critica illa temeritas; sed ulterius progressa, in illis etiam rebus, quæ ad fidem & mores spectant, plurima sibi detexisse visa est, ad populares imagines conceptumque imperitæ plebis adcommodata.

* Pertinent huc præ ceteris *atheï*, & professi scripturæ sacræ contemtores, quorum mentem ita expressit reu. SIGISMUNDVS BEERMANNVS, in *impietate atheïstica scoptico-sceptica*,
D
lib. II.

lib. II. c. IX. p. 284. Christi discipulos præceptoris mentem non recte percepisse. Quæ figurate intellexerit magister, proprie & secundum literam interpretatos fuisse: quæ ad captum vulgi docuisset, illa simpliciter vera ex præiudicio infantia credidisse. Caput inter hos quam maxime effert BENED. SPINOZA, gente Iudæus, tandemque ex philosopho atheus, immo atheorum nostra ætate princeps & coryphæus, qui quid de sacris literis sentiret, in tractatu suo theologico-politico de libertate philosophandi, satis superque testatum fecit; quippe qui totus eo comparatus est, ut auctoritatem diuinam scripturæ sacræ profernat, pedibusque conculcet, iudice ven. IO. FR. BVDDEO, in thesibus de atheismo & superstitione, c. III. §. VII. p. 303. De optimo nostro Seruatore eiusque apostolis, quam impie, quamque blasphemè p. 29. scelestus homo pronuntiet, quod suas rationes opinionibus & principiis vniuscuiusque adcommoauerint, ad §. antecedentem iam obseruauimus. Nimirum vti hic impostor in tract. de emendatione intellectus, opp. posth. p. 361. inter regulas bene viuendi hanc etiam ponit: Ad captum vulgi loqui, & illa omnia operari, quæ nihil impedimenti adferunt, quo minus nostrum scopum attingamus: ita idem a Christo etiam obseruatum fuisse delirat. Totam scripturam ad huius regulæ normam compositam esse iudicat in tract. theol. pol. c. XIV. p. 159. Ad veram fidei cognitionem adprime necessarium esse, scire, quod scriptura adcommodata sit, non tantum captui prophetarum, sed etiam varii & inconstantis Iudæorum vulgi, nemo, qui vel leuiter attendit, ignorare potest. Cap. XV. p. 166. Ostendimus scripturam solam pietatem docere, & OMNIA, quæ in eadem continentur, ad captum & præconcepas opiniones vulgi fuisse adcommodata. Pag. 164. fidem secundum captum & opiniones prophetarum & vulgi illius temporis reuelatam scriptamque fuisse cauillatur. Neque latere nos voluit impij dogmatis non minus impij, quod animo conceperat, fundamentum, dum p. 162. Fides, inquit, non tam requirit veram, quam pia dogmata, hoc est, talia, quæ animum ad obedientiam mouent. Tumetsi inter ea plurima sint, quæ nec umbram veritatis habeant, dummodo is, qui ea amplectitur, falsa esse ignoret; alias rebellis necessario esset. Hinc ad ipsa etiam virorum sacrorum præiudicia Deum suas de rebus fidei reuelationes attemperasse fingit

tingit. Ita quum p. 24. 25. Mosi, viro sapientissimo, multas ineptas & pueriles de Deo opiniones tribuisset, p. 25. subiicit: *Sic tam ad Mosi revelationes attendamus, eas hisce opinionibus adcommodatas fuisse reperiemus.* Inde factum purat p. 21. quod prophetiae sine representationes pro opinionibus prophetarum, quas amplexi fuerint, variarim, & quod prophetae contrarias habuerint opinionones, & varia in rebus credendis praecudicia. Duo addimus ex eius epistolis eiusdem farinae loca. In operibus posthumis epist. XXV. p. 48. Neque hic, inquit, necesse esse puto monere, quod scriptura, quando ait Deum in peccatores irasci, eumque iudicem esse, qui de hominum actionibus cognoscat, statim & iudicat, more humano & secundum receptas vulgi opinionones loquatur, quia ipsius intentum non est philosophiam docere, nec homines doctos, sed obtemperantes reddere. Et epist. XXXII p. 430. responsurus ad quaestiones, quare scriptura dicat, Deum flagitare, ut se improbi convertant, & quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere, quum tamen contrarium concludisset, ait: Dico, scripturam, quia plebi praecipue convenit & inseruit, continuo humano more loqui.

Spinozae iungimus FRIDERICVM LEENHOFIVM, ministrum ecclesiae reformatae Swollensis, Spinozae ex parte discipulum, & caeli in terris nouum architectum; cuius historiam ex documentis authenticis exposuit cl. GOTTLÖB FRIDERICVS IENICHEN, in historia Spinozismi Leenhofiani; in qua p. 96. inter alia docuisse perhibetur, Deum non nisi sensu improprio, ut regem, ut legislatorem, ut dominum & iudicem, a prophetis & apostolis in sacro codice describi: quia auctor scripturae ad vulgi caput sese adcommodauerit, qui sibi Deum non aliter, quam ut regem, throno suo insidentem, ut legislatorem, homini vite suae normam iuxta leges praescribentem, ut iudicem, unicuique secundum opera sua remunerantem, possit concipere. Vide ex. gr. den Himmel auf Erden c. 1. p. 7. 8. vers. germ. Amstelod. mdcclvi. Hinc etiam inter articulos illos, ut vocabantur, satisfactorios, quos senatus ecclesiasticus Zwollensis Leenhofio subscribendos offerebat, is erat: *Deteſtor & reiicio hanc theſim, quod ſcriptura maximam partem in imaginationibus conſiſtat, & per paucas aliquas veritates, quae purum ſenſum habeant, contineat: quod homines plurimos pro phan-*

rasia sua perblande inclinet, & ad salutem ducat, sicque ad captum rûdis & ignari vulgi se in totum adcommo- det: quod quilibet scri- ptorum sacrorum pro mentis suæ opinionibus scripserit, & pro vana hominum temporis sui imaginatione, absque multarationum vera- rum cognitione. vide IENICHII historiam p. 141.

Eidem hypothefi BALTHASAR BECKERVS, in mundo fasci- nato, plurimorum scripturæ dictorum, quibus de angelorum o- perationibus agitur, detorsiones superstruxit. Vnde ven. WEISMANNVS, in *hist. eccl. nou. test. tom. II. p. 95. 4. Summa*, inquit, *Beckeriana sapientiæ hæc est: Spiritum sanctum in his loqui cum vulgo, & humano more Deum vt regem describere, cui vti palatium, thronum, sceptrum, coronam; sic & angelos, tamquam ministros aulicos, legatos, exercitus, tribuat. Christianos Act. XII, 15. loqui ex pristino errore iudaico; forte etiam ad eundem adcommo- dari sermonem a Christo Matth. XVIII, 10. Similiter FRID. SPANHE- MIVS, in adpendice elenchi controuersiarum, p. m. 792. Ex BECKE- RI mente scriptura de operationibus spirituum (tum naturalibus, tum moralibus) loquitur non vt reuera sunt, licet in narratione historica, simplici, toties repetita; sed prout eæ res a nobis concipi- untur, populari modo, καὶ ἀνθρώπων, & ex inueterata opinione gentiliûm & iudeorum. Vide die bezaub. *Welt lib. II. c. X. §. XVI. c. XVI, §. VII.* vbi dicitur: *Es ist gewiß, daß Christus manchmal der Juden Meinungen, sie seyn wahr oder nicht wahr, zum Grunde seiner Reden nimt.**

Sociniani etiam isthæc sententia vehementer adridet. Ido- neum enim illis videtur *εὐφημεῖν*, ad vim dictorum, quæ ipsorum erroribus ruina minantur, infringendam. Dudum id obser- uauit B. IO. GERHARDVS, *disputationum theol. part. I. disp. X. p. 209.* Iniurii sunt in verbum Dei, dum statuunt, Christum & apo- stolos sese hominum opinionibus adcommo- dasse. In catechismo suo *Racouie nsi*, eodem GERHARDO teste, sic loquuntur: *Animaduerten- dum est, Christum & apostolos coactos quodammodo fuisse, homi- num opinionibus, quæ tunc plerumque vigeant, se adcommo- dare. Addimus FAVSTI SOCINI effatum, operum tom. II. p. 589. Fi- gurata & ad vulgi captum adcommo- data significatione Christus ver- bum Dei adpellatur; vt in plerisque aliis contingit.*

Ex

Ex theologis Cartesianis CHRISTOPHORVS WITTICHIVS hic nominandus est, qui in *consensu veritatis in scriptura reuelate cum veritate philosophica c. XXVI. p. 458.* ait: *Si cum auctoritate & veritate scripturae non pugnant locutiones de rebus moralibus & practicis in scriptura sepe frequentate, quibus veritas aliqua relata ad externam adparentiam, & opinione erronea inuoluta significatur: Ergo pari ratione non repugnat eiusdem auctoritati & veritati, si circa res naturales vtatur phrasibus receptis, veritatem ad hominum sensus relata, & prauiudiciis inuolutam, referentibus.* Quod argumentum pluribus excutit IO. BRUNSMANNVS, in *gratia naturae interprete, lib. III. c. XVI. p. 164. seqq.*

In hunc lapidem THOMAM quoque BURNETIVM impigisse acta erud. Lips. an. MDCXCIII. obseruarunt, vbi ex eius arch. eol. philos. lib. II. c. IX. haec referunt: *Hoc declarat auctor exemplo Christi & apostolorum, qui de vita futura, de caelo & inferno, vt & de supremo iudicio non adcurate, sed secundum imagines populares locuti sint, adumbrantes caelum deliciis paradisi & coronis gloriae, infernum vero igni inextinguibili, frigore & tenebris extremis, tandem diem iudicii per clangorem tubae, reserata sepulchra, libros rationum expostos, & erecta tribunalia.*

Præiuerat iam THOMAS BROWNE, medicus Norwicensis, auctor libri, qui *religio medici* inscribitur. Is lib. I. c. XLIV. p. 253. ed. Argent. MDC LII. negat, vltimo die processum iudicalem ita esse futurum, vt quidem scriptura refert. *Reo,* inquit, *die nouissimo coram tribunali sistendos esse, aut eum fore in iudicio processum, quem sacra pagina innuere videatur, & qui ad litteram commentantur existimant, nequaquam credo.* Ineffabilia enim huiusmodi mysteria modo vulgari & exegetico in scripturis traduntur, quumque hominibus scribantur, non quemadmodum reuera se habent, sed quemadmodum intelligi possunt, exponi solent.

Hæc in memoriam nobis reuocant, quæ in *Berlinischen Zeb-Opfer tom. I. p. 152.* de monacho aliquo Turcico (quem *Deruis* vocare solent) narrata legimus. Huic, impiorum resurrectionem neganti, quum codicis sacri ipsiusque corani contraria loca obicerentur, prompte respondit, *prophetas ita esse locu-*

tos, ut se idēis & conceptibus vulgi adcommodarent. Quibus verbis merito hæc nota loc. cit. subiicitur: Diese Ausrede ist capable, eines jeden Phantasten Einfälle zu rechtfertigen.

§. IX.

Addimus denique eos, qui de origine locutionum illarum antropopathicarum, quibus scriptura Deo incorporato membra humana tribuit, quædam non satis prouide commēti sunt.

*CHRISTOPH. WITTICHIVS, in consensu veritatis locutiones illas mox ex erronea hominum opinione ortas esse putat, §. 648. adeoque scripturam in illis se erroneo nostro conceptui adcommodasse adfirmat §. 645. mox illas formulas præiudiciis infantie & sensuum inniti, veritatemque errore inuolutam continere dicit, §. 632. vbi ait: p. 509. *Si scriptura loquen- de Deo multas adhibet phrasas, que innituntur præiudiciis infantie & sensuum, atque veritatem relatam ad homines, & præiudiciis inuolutam, referentes, circa lesionem auctoritatis & veritatis suæ: Ergo multo minus eius auctoritati & veritati repugnabit, si idem faciat circa res naturales. Sed verum est prius. Ergo & posterius. Ad minorem probandam inseruient nobis locutiones, quas theologi vocare solent antropopathicas, cet.* Longe deterius de illarum locutionum origine sentit cel. IO. CLERICVS, qui eas ethnicismo Phœnicum eorumque πολυθεότης acceptas refert. Sic enim in prolegom. ad pentat. diff. 1. §. V. p. 7. *Lingua ebraica, que apud Chananæos, πολυθεότης opinione inquinatos, floruit, eorum errorum vestigia seruauit plurima, etiam postquam Ebræorum contraria sentientium vernacula facta est. - Hinc in libris sacris εὐθεωποπαθείας exempla sepe occurrunt. Et in ipso comment. ad Gen. XI, 5. Perpetua fere ebraica lingue eiusmodi εὐθεωποπαθείας vtendi consuetudo, ethnicam prodit originem.* Verum vti WITTICHIUS ea de re sententiam IO. BRVNSMANNVS, in gratia nature interprete lib. III. c. XV. p. 142. consutauit; ita IO. CLERICI opinionem examini subiecit IO. NICOLAVS QVISRORPIVS, in diss. an εὐθεωποπαθείας sint vestigia genti- lismi?

Crassis-

Crassissime hic rursus impingit BEN. SPINOZA, in *tract. theol. polit. c. VI. p. 79.* Omnes qui aliquantulum supra vulgus sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse. At vulgus Deum corporeum, & imperium regium tenentem imaginatur. Et his atque similibus opinionibus plurimi Scripturae casus adaptati sunt. Et cap. XIII. p. 157. Minime mirum, quod sacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes oculos, aures, mentem & motum localem tribuant, & praeterea etiam animi commotiones, ut quod sit zelotypus, misericors &c. (sic vera falsis impostor miscet) & quod denique ipsum depingant tamquam IUDICEM, & in caelis tamquam in solio regio sedentem, & Christum ad ipsius dextram. Loquuntur nimirum secundum captum vulgi, quem scriptura non doctum, sed obedientem reddere studet.

§. X.

Atque hi fere sunt, qui scripturas diuinas ad indoctae plebis opiniones, adque captum ingeniorum vulgarium, & nullis doctrinis excultorum conformatas fuisse censent. Alii, plus ultra progressi, multas haud ignobiles sacrarum literarum partes ad captum vulgi stupidissimi brutisque simillimi, qualiter describunt Israelitarum ex Aegypto egressorum colluuiem, adcommodatas iudicant.*

* Referendi sunt in hanc classem

1. Aethi atque deistae, de quibus ven. SAL. DEYLINGIUS, in oratione de ingenio Israelitarum Aegyptiacorum, quae obseru. sacrarum parti primae subiecta est, p. 342. Aethi, inquit, Israelitas Aegyptiacos rudes, omni elegantioris doctrinae intelligentia, ingenioque ad res sublimiores cognoscendas, omni item humanitate ac pietate vacuos, ac tantum non brutos fuisse, vociferantur. Quem incredibilem gentis stuporem vel ipsius Moesis ingenio confirmari posse credunt, qui adeo inepte (venia sit verbo) adspectabilis huius mundi exordium, originumque incrementa atque progressus descripserit, ut facile intelligatur, eum historiae naturalis valde imperitum fuisse, quum rerum ab initio conditarum descriptio, vnde libros suos exorditur, a motus, natura, & totius philosophiae

sophiæ regulis tantopere discrepare videatur. Sufficiat nominasse BENED. SPINOZAM, qui in tract. theol. pol. cap. V. p. 61. de Israelitis scribit: Rudis fere ingenii omnes erant, & misera seruitute confecti. Et cap. II. p. 27. Nec sane credendum est, quod homines superstitionibus Aegyptiorum adsueti, rudes & miserissima seruitute confecti, aliquid sani de Deo intellexerint, aut quod Moses eos aliquid docuerit, quam modum viuendi, non quidem tamquam philosophus, sed tamquam legislator. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, solent. Nihilominus p. 25. Mosis reuelationes stupidorum illorum hominum de Deo opinionibus adcommoatas fuisse, scelestus homo pronuntiat.

II. Theoristæ, qui nouas telluris creatæ theorias ex suo ingenio procuderunt, qui similiter incredibilem Iudæorum stuporem obtulisse fingunt, quo minus veram & philosophicam creationis historiam Moses dederit. Per multi, de his ait ven. DEYLINGIUS loc. cit. p. 342. ex hodiernis philosophis, ut crimen ἀθεωσίας, Mosi obiectum, diluant tollantque, ac atheos proffigata nequitia conuincant, contendunt, Mosem virum sapientissimum summisque ingenii viribus ornatum, nec rerum mathematicarum & naturalium imperitum, sed satis idoneum fuisse, qui rerum initia exponeret, ac secundum geometriæ ac motus leges accurate delinearet. Obstulisse autem rude, stolidum ac tantum non brutum Israelitarum ingenium, quo minus ad philosophiæ regulas, sed rudi dumtaxat Minerua, ac incondite satis, mundi historia conscriberetur. Postquam deinceps exposuit præcipua istorum hominum in historia conditi mundi offendicula, pergit p. 343. Hæc aliaque incommoda, quæ a religionis Mosæicæ scripturæque hostibus proferuntur, depelli diluique posse, multi ex hodiernis philosophis, Anglis præsertim, acutissimique ISAACI NEWTONI discipulis, quod merito mireris, desperant, nisi stolidas Israelitarum mentes & torporem ingeniorum obuertamus, ac Mosem sese bruto rudique illorum captui adcommoasse existimemus. THOMÆ BURNETII hanc mentem fuisse collectores actorum erud. Lips. ann. MDCXCIII. p. 299. ex eius archæol. philos. lib. II. c. X. his verbis comprobant. Erat, inquit auctor, colluuius quædam hominum, cætus mancipiorum ex ergastulis Aegypti nudius tertius

vius eductorum, qui nullas artes præter lateritiam, nullas literas, nullum animi cultum possidebant. Idem testatur auctor Mosis vindicari pag. 166. Obtenit BURNETIVS impolitum, rude, semibarbarum Iudeorum ingenium, utpote quibus longa seruitus non solum mores & disciplinam, sed tantum non ipsam humanitatem exuerat. Hinc Moysen spiritum illorum captui suam attemperasse historiam, adeo ut populari methodo, non secundum rei veritatem, quæcumque refert de luce, de aquis expanso superioribus, de sole, terra, luna, de paradiso, deque aliis non paucis, tradiderit. Eidem peruersæ sententiæ adstipulatur, qui Burnetii vestigia legit, GVIL. WHISTON in noua theoria telluris, p. 101. vers. germ.

III. *II.*, qui in legibus Hebræorum ritualibus explicandis variis modis a veritatis tramite deflectunt, easque ingenio Israelitarum, ad ethnicissimum procliui, ad commodatas putant. Duces ea in re se alijs præbuerunt viri eruditionis laude non defraudandi, IO. MARSHAMVS, eques Anglus, in canone chronico Aegyptiaco, Hebraico & Græco, qui Londini MDC LXXII. lucem adspexit; & IO. SPENCERVS, theologus Anglus, in doctissimo opere de legibus ritualibus Hebræorum, quod Cantabrigiæ MDC LXXXV. prodiit; cui dissertatione de *Vrim & Thummim*, anno eiusdem seculi LXXIX, edita, auctor prælusit. Hic scilicet contendit, leges Iudæorum rituales antiquissimarum gentium moribus atque imprimis Aegyptiorum institutis, originem debere, tantumque, abesse, ut Deus cultum, hisce ritibus circumscriptum, Israelitis præceperit, ut illum potius tantum tolerauerit, donec stupida gens ad ætatem, sanctioris religionis capacem, adolesceret. Quæ enim Israelitæ, in Aegypto nati, Dei rerumque sacrarum noticiam pæne omnem amiserint, vix ultra lateres & allium Aegypti sapientes, Deum in illis ad patrum pietatem reuocandis hanc iniuste rationem, ut idolorum cultu sub pœna capitibus iis interdiceret, & ritus omnes moribus honestis inimicos, a cultus sui corpore tamquam putrida membra refecaret; alios autem non paucos, longa gentium consuetudine receptos, quos ineptias norat tolerabiles, aut ad mysterium aliquod adumbrandum aptos, in sacrorum numerum adoptaret, ut hoc modo rudem populum, a gentium moribus nulla machina dimouendum, per hanc συγκατάβασις sensim ac suauiter ab idololatria auocaret.

E

Ex

EX SPENCERI igitur mente Deus in ritibus sacris præscribendis, totaque religione Iudaica formanda, quam maxime in consilium adhibuit ingenium populi Israelitici ex Aegypto egressi; in cuius stupiditate, quam longa seruitute contraxerint, exaggeranda vix verba idonea vir doctus inuenire potuit. Statim sub initium operis de leg. ritual. Ebr. lib. I. c. I. sect. I. p. 2. ed. Hagæ Comitum MDCLXXXVI. *Israelite, inquit, non tantum Aegyptiis usu longo iungebantur, sed duram & diuturnam in Aegypto seruiebant seruitutem. Alii lateres coquere, quidam stipulas undique corrasas conuectare, pars lutum asportare, postremo omnes seruilibus seruitiis intenti vitam agere. Nec quies ulla tam misere seruituti data est. Semper enim instabant operum exactores, in cessantium terga pugnis fustibusque seuientes. Tam seruilis autem & infelix viuendi conditio hominum animos angustos reddere solet, rerum caelestium cura vacuos, & in dominorum suorum mores & ingenia pronos. Sed si conditionibus equioribus viuere in Aegypto licuisset Israelitis, fieri tamen vix potuit, quin, barbaris Aegyptiorum moribus adsueti, mores & ipsi barbaros haurirent, & ab Aegyptiis tandem nomine solo discreparent. Etc. VIII. sect. I. p. 139. Populus Israeliticus Aegypti stipulis & lateribus inuutritus, non tantum a religione, sed & humanitate pene descuerat. Hinc etiam factum putat, quod Deus genti, quæ omnes ingenii vires decoxerat, non nisi terrestria bona, tanquam legum obseruatorum præmia, propofuerit. Lib. I. c. III. p. 12. Promissa solummodo terrestria ad populi illius rudis, & caelestium inanis, ingenium gustumque fuerunt adcommodata. Populum illum e longa cum Aegyptiis consuetudine in ventrem tantum pronum & abiectum fuisse, nec quidquam supra capere & alium Aegypti vere sapuisse, res per se credibilis est. Deus igitur carnalem populum promissorum carnalium illectamentis sibi & legibus suis conciliare studuit. Quum enim populus ille ad altioris vite sensum prorsus obsurdisset, si Deus gloriam & vitam æternam præmiū loco propofuisset, margaritam illam pedibus procul dubio, porcorum ritu, conculcasset. Et pag. 14. Quum igitur tunc religio, ritus tantum carnales promateria, & bona solummodo carnalia pro scopo habens, ubique gentium obtineret, & procul dubio e magno usu, qui Israelitis cum Aegyptiis intercessit, inimicis eorum animis*

mis insingeretur: consentaneum erat, ut Deus legem, ritus tantum carnales continentem, & bona solummodo carnalia pollicentem, traderet, UT INSTITUTA SUA AD SECVLI GENIVM POPVLIQUE MODVLVM ET VSVM ADCOMMODARET. Rationes institutione inter Ebraeos theocratiae redditurus, ad eandem accommodationem sese recipit, in diss. de theocratia Iud. lib. Ic. III. p. 186. Seculi moribus ita factum erat, ut dii principatum quendam interferuos suos obtinerent, & nomine ritumque colerentur. — Nihil igitur absurdi praese fert, Deum ideo regis nomine se colendum exhibuisse, UT SE IPSVM SECVLI MORIBVS, qualicuit, ADCOMMODARET, & non minus populo suo, quam dii gentium seruis suis, adesse, praesse, & prospicere crederetur.

In eandem illam profanam sententiam, duce Spencero, ingressus est IO. CLERICVS. Ita in comm. ad Exod. XXV, 10. ubi de arca foederis, luculentissimo illo Christi emblemate, sermo est, haec adnotat: *Aegyptii solebant res sanctissimas, in sacris suis cistis abscondere, eosque imitati sunt alii idololatrae. Nunc quaeritur utrum Hebraeorum simiae fuerint Aegyptii hoc in negotio; an vero Deus sese Israelitis, ei rei iam in Aegypto aduersis, accommodavit? Posterius credidit MAIMONIDES & CHRYSOTOMVS. Prius multi maluerunt (inter quos etiam est eruditissimus HERM. WITSIUS in Aegyptiacis) nulla alia de causa, quam quia amplum & magnificum videbatur populo Hebraeo, neminem imitari, exemplo esse aliis. Sed profecto, ut hoc solum attingam, nisi Deus συγκαταβασει singulari legem aptasset indoli Hebraeorum, hoc est, opinionibus & consuetudinibus dudum receptis, non aliam tulisset, quam quae postea a Christo lata est. Verum quum in plurimis descenderit ad abiectos & humiles Israelitarum animos, in hac quoque re receptis ritibus eos uti passus est, ut in ceteris omnibus, in quibus nulla naturalis honestas, nihil spiritali numine dignum, nihil mortalibus per se utile deprehenditur. Haud ita vir doctus ex IO. SPENCERI opere de legibus ritual. Ebr. lib. III. diss. V. de origine arcae & cheruborum. Eadem repetit ad Leu. XIV, 4. Deus hac in re, ut in ritualibus omnibus, crasso populi Ebraei ingenio, his (ritibus Aegyptiacis) dudum aduerso, se adtemperavit.*

§. XI.

Restabat, vt aliquis prodiret, qui istam hypothefin ad supremum audaciæ fastigiũ propelleret. Quod negotium sibi relictum esse credidit BALTHASAR BECKERVS, qui sapientissimum humani generis feruatorem nonnuncquam ad stultas *vulgi male sani & furiosi* ideas sermones suos adcommoðasse calumniatur. *

* Præiuerat ea in re Beckero, DAILLONIVS aliquis, minister ecclesiæ Castro-Eraldensis, cuius sententiam BECKERVS perpoliuit in *mundo fascino*, lib. II. c. XXIX §. 4. seqq. Dæmoniæ scilicet illum Matth. VIII, 28. seqq. Luc. VIII, 26. seqq. habet pro homine furioso, qui sibi persuaserit, se a multis dæmonum millibus agitari. §. VIII. Also, inquit, mag dieser Gadarener, welcher mit etlichen tausend Demons besessen zu seyn glaubte, sich einbilden, daß dieselben durch ihn redeten. §. XI. Daher er gleichsam in dem Namen vieler Demons bat, nicht in den Abgrund zu fahren. Iesum igitur suos, quos cum hoc homine miscuit, sermones, ita confinxisse putat, vt se ægre ipsius phantasiæ ludibriis attemperaret. §. VI. Daß Christus zu diesem Bergesener sagte: Du unreiner Geist fahre aus von diesem Menschen, das redete er, als ein anderer auch wohl thut, jemand vors erste in seiner Einbildung, daß ihm dis oder jenes innerlich quäle, etwas zugehend, ihn darvon zu erlösen. Es war aber eben so viel gesagt, als, böse Plage verlaß diesen Mann. Et apertius §. XVII. So Iesus, als er mit dem schlechten Volck, daß denoch bey Sinnen war, redete, sich fügte nach der Sprache die sie verstunden; was ist es Wunder, so dieser weise Meister mit einem solchen, der ganz ausser Sinnen war, nicht redete, wie man mit verständigen Menschen thut. Es würde thöricht gethan seyn, mit Thoren weislich reden wollen, so lange als dieser Mann in solcher Unsinnigkeit war, daß er meynte, es wären Demons in ihn gefahren, so glaubte er, daß er reden müßte, als er dachte, daß sie reden würden. Und Christus, der sich allhier nach dieser Schwachheit adcommoðirte, gleichwie alle weise Leute in solchem Fall thun, der redet so, wie es dieser Mann verstehet. Desgleichen Martheus, der uns diese Geschichte

Schicht erzehlet, stellet uns dieselbe treulich vor Augen, wie sie äusserlich geschehen ist. Quo ille pido commentò an aliquid in Christum dici iniuriosius possit, valde dubitamus.

§. XII.

Haecenus præcipuos, qui sacras literas ad vulgi captum adcommodatas statuunt, auctores recensuimus, propriis ipsorum verbis bona fide recitatis. Fatemur, non omnes eodem esse loco habendos. * Aliorum enim & animus innocentior est, & verba ad commodam explicationem admittendam aptiora. Alii venenum animo premunt, hocque gladio sacræ scripturæ iugulum petunt. Sed hæc clarius patefcent, si de formem hypothesein curatori examini subiiciemus: quod ut rite & cum fructu fiat, patrem luminum imploramus.

* Absit enim e.g. ut beatum HIERONYMUM, amplissimis de studio biblico meritis conspicuum, ob opinionem de fascino (supra §. III.) cum impio SPINOZA; aut placidissimum modestissimumque STURMIVM cum WHISTONO, viro effrænis ingenii, in eandem massam coniicere velimus.

SECTIO II. THEOLOGICA
QVA EXAMEN HYPOTHESEOS CONTINETVR.

SYNOPSIS.

I. Status controuersie formatur, & quid concedi, quid non concedi possit, definitur, §. I.	malignis quos illa producit, §. II.
II. Reiciendam esse hypothesein probatur	III. Singula hypotheseos genera neruosa cum epicrisi perstringuntur, §. III.
1) a priori, ex causis, quibus originem debet;	IV. Colores præcipui, quibus ornatur, diluuntur, §. IV.
2) a posteriori, ex effectibus	V. Epilogus subiicitur, §. V.

§. I.

Sententiam nostram de hac hypothese dicturi, ante omnia id nobis agendum esse intelligimus, ut statum controversiæ recte formemus, quo pateat, quid concedamus libenter, * quid salua scripturæ auctoritate concedi non posse existimemus. **

* Concedimus nimirum

I. *Adcommodationem scripturæ, vel DEI in scriptura sacra loquentis, ad ingenii humani tenuitatem, quam συνατάλασιν diuinam rerum sacrarum interpretes vocare solent, quia Deus nobiscum loquens, quasi ad nos descendit, nostræque infirmitati sermonem suum attemperat.* Promte hic subscribimus MATTHIÆ FLACII verbis, in *clauē script. part. II. p. 346.* *Incomprehensibilia sunt Dei opera & actiones, neque nos adsequi aliquid de iis possemus, nisi sacra scriptura iis videretur de Deo formulis, quæ rebus humanis propinque sunt. Itaque spiritui sancto, scripturarum auctori, placet, propter captus nostri imbecillitatem nostro more balbutire, & blandius humiliterque, quam tantæ maiestati conuenit, nobiscum per signa & verba agere.* Add. SALOMONIS GLASSII *philol. sacr. lib. V. tract. I. c. VII. init. p. 1530.* Ex hoc fonte plerasque literarum sacrarum metaphoras copiosissimasque ἀνθερωποπαθείας deriuandas esse credimus.

II. *Adcommodationem spiritus sancti ad ingenia & stilum instrumentorum suorum, vnde diuersitas stili in scriptoribus sacris pendet: quæ tamen adcommodatio ita explicanda est, ne circuli ὁσωνεύσις, qua conceptus rerum & verborum sanctis hominibus inter scribendum suggesti sunt, periculose turbentur.* Conf. B. SPENERI *consilia theol. lat. part. I. p. 46. seqq.*

III. *Adcommodationem prophetarum, Christi atque apostolorum ad captum auditorum suorum.* Ita sapientissimus Seruator, cui Iehoua pater dederat לשון למורייהו linguam doctorum, seu insigne prorsus & admirandum donum didacticum, Ef. L, 4, in concionibus suis omnino rationem habuit indoctæ plebis, quæ eum gregatim comitabatur, quæque maiorem ex eius doctrinis vtilitatem, quam fastu turgida doctorum caterua hauriebat; Matth. XI, 25. Hinc parabolas & similibus, e medio petitis,

tis, & ab agricultura, piscatura, aliisque rebus vulgaribus defumtis, ad res spirituales illustrandas utebatur, vt a vulgo, his imaginibus adiueto, facilius intelligeretur. Absit vero, vt cum SPINOZA statuamus, *Christum & apostolos rationes suas opinionibus & principiis vniu cuiusque adcommodasse*. Maligna enim & detestanda calumnia hanc adculpationem laborare, quis non sentit ac palpat?

IV. *Adcommodatiōem ad opiniones externa rerum apparentia nixas.* Hanc in nonnullis scripturæ dictis concedit IO. CONR. DANHAVERVS, in *hermeneutica sacra* p. 48. vbi, *Scriptura sacra, inquit, sepe non tam ad rei existentiam ipsam, quam ad hominum opinionem sermonem adcommodat: quomodo Ioseph pater dicitur Christi, quia sic vulgo existimabatur &c.* Sic etiam IUSTVS CHRISTOPH. S. HOMERVS, in *collegio nouissimarum controuersiarum*, pag. 11. fatetur, *Scripturam interdum vti phrasibus, ex vulgi opinione ortis, remque ex adparentia denominantibus, vbi simul prouocat ad* ABR. CALOVII *syll theol. tom. III. p. 1040.* Negari tamen non potest, limites huius concessionis nimium a CHRIST. WITTICHIO aliisque extendi, nimiumque augeri numerum eorum, quæ κατὰ δόξαν in Scripturis dici existimantur.

V. *Adcommodationem ad popularem vsuque receptam loquendi formam;* sine qua scriptores sacri neque a plurima gentium multitudine intelligi, neque censuram effugere potuissent. Iamdudum enim ARISTOTELES inter vitia sermonis retulit τὴν κειμένην παραβαίνεν λέξιν *vsuatam negligere dictionem.*

Ne tamen, quæ hætenus concessimus, in contemptum scripturæ obtorto collo rapiantur, sequentia addenda putamus, ad decus sacrarum literarum factum tectumque conseruandum. I. Nullam aliam methodi illius adsignari rationem posse, quam hominum, quorum causâ scriptæ sacræ literæ fuerunt, imbecillitatem, & diuini spiritus erga illos commiserationem. Alioqui enim abdita etiam naturæ arcana multis scriptoribus sacris, qui ita ad populi captum sese demittunt, satis paruissè, e multis vestigiis colligi potest. II. Prophetas atque apostolos, licet in rebus naturalibus aliisque, quæ salutis negotium non attingunt, popularibus nonnunquam formulis suos conceptus vestiant, ab illis tamen locutionibus, sapientissimo consilio, absti-

abstinuisse, quæ noxiõ cuidam errori occasionem præbere poterant. Vnde SCHOMERVS loc. cit. *Semper tamen*, inquit, *scriptura vitur vocibus & phrasibus quoad sensum, quem ex recepto usu hominum habent, veris, nec umquam errores vulgi de quacumque re adprobat, aut rebus propositis suo nomine adspergit.* III. Auctores sacros aliis sæpe in locis sententiæ suæ declarationem tradere, qua iis, quæ per *συγκατάθεσι* alibi dixerunt, lux clarissima adfunditur. Qua obseruatione simul iugulatur eorum sententia, qui scripturam de rebus naturalibus *semper* & vbiq; ex opinione, aut externa rerum adparentia loqui adfirmant, adeoque sacrorum voluminum veritatem in grauissimum discrimen adducunt; quorum audaciam compescuit IO. BRUNSMANNVS¹, in *gratia naturæ interprese lib. I. c. V.* Confer has obseruationes vberius illustratas in *Mose vindicato, pag. 183. seqq.*

** Concedi nimirum sine insigni iniuria in sacrosanctum tum naturæ, tum scripturæ auctorem non potest, diuinum illum & omniscium spiritum, per homines cum hominibus loquentem, erroneis & ex parte absurdis, de rebus siue spiritualibus siue naturalibus, vulgi conceptibus suos conceptus ita attemperasse, vt illos tacite saltem adprobasse, atque hoc modo latam erroribus propagandis portam aperuisse videatur. Quum enim vulgus de operibus diuinis in gratiæ pariter ac naturæ regno falsissimas sæpe & deliramentis proximas foueat opiniones, quibus sapientia supremi Numinis vehementer obscuratur: necesse est, scriptores, sacro spiritu actos, falsissima passim & deliramentis proxima protulisse, si ad exemplum errantis vulgi ipsi quoque de operibus diuinis locuti sunt. Ita vero spiritus veritatis ipsos non duxit in omnem veritatem Ioh. XVI, 13. sed errantium gregi sese adiunxit. Itã definit verbum Dei esse veritas Ioh. XVII, 17. illisque elogiis, quibus Psal. XIX. & CXIX. ornatur, prorsus indignum redditur. Merito igitur. IO. BRUNSMANNVS, *loc. cit. lib. I. c. II.* lubricæ illi & periculose hypothese sequentes opposuit demonstrauique propositiones: *I. Scriptura sacra nullum falsum aut vanum dicit adfirmatque. II. Scriptura sacra neque in magnis, neque in paruis; neque in iis, quæ ex instituto tractat, neque in iis,*

is, quæ breuiter obiterque tangit, aliquid falsi adfirmat. Qui enim in paruis mendax deprehensus fuerit; quomodo in magnis & supra rationem positis fidem merebitur? III. *Quicquid scriptura dicit, est verum.* Nam si nullum falsum adfirmat, vti quæ quidquid adfirmat, verum est. IV. *Quidquid scriptura de physicis rebus dicit, verum est.* Si enim omnia, quæ dicit, vera sunt, patet, nihil esse excipiendum. V. *Quidquid scriptura obiter de physicis dicit, est verum.* Nam quod obiter dicendo adfirmat, etiam adfirmat. Quidquid vero adfirmat, verum existit. VI. *Illud omne dicit scriptura, quod eius verba proprie & simpliciter significant,* nisi alibi se ipsa aliter declarauerit, adeoque aliunde constet, proprietatem in interpretando retineri non posse; quam propositionem aduersus WITTICHIVM cap. XXII. pluribus confirmat.

§. II.

Eam igitur, quam oppugnamus, sententiam optimo iure ex hermeneuticæ sacræ territorio eiici atque proscribi, tum a priori, tum a posteriori facile comprobari potest. Siue enim *causas* * spectes, quibus suam originem debet; siue malignos, quos producit, *effectus*, ** consideres, digna est, quæ ad perpetuum exilium condemnetur.

* *Causas* meditati, quæ illius hypotheseos natales continent, sequentes primariis accensendæ videntur.

I. *Arrogantia humanæ rationis*, quæ philosophicis præsertim præfidiis armata, frænum reuelationis mordet, & Deo, eiusque testimonio, quauis data occasione refragatur: ex quo fonte etiam profluxit *Exercitatio illa paradoxa de philosophia scripturæ interprete*; qua humanæ rationis arbitrio verbum Dei mancipatur. Dudum id obseruauit IO. BRUNSMANNVS loc. cit. lib. I. c. IV. p. 29. *Vt humanus spiritus laudetur, vt homines non conuincantur errasse, vt mortales acuti agnoscantur ingenii, doctique habeantur ac sagaces, vt quicquid illis videatur placeatque inconcussum maneat atque firmum, præcipuus huius dogmatis sunt & fundus & meta.* Idem in disputatione aduersus Burnetium animaduertit MELCH. LEIDECKERVS, in *archæol. sacr. diss. V. p. 79.*

II. *Præiudicia receptæ hypotheseos*, quæ multos impellunt, vt, quod cum suis opinionibus conciliare non possunt, vulgi er-

toribus adscribant. Rurſus utimur IO. BRUNSMANNI verbis p. 29. *Origo & cauſſa reperi huius dogmatis eſt intuita. Illa enim philoſophice & humane ſpeculationes exiſtunt, eaque non certæ & demonſtratiuæ, ſed coniecturales & incertæ. Quippe quum Copernicanis ſuum perquam placeret inuentum, ſolem in medio planetarum quieſcere, neque hoc cum codice ſacro poſſent in concordiam redigere, ad hanc demum proceſſerunt temeritatem, ut dicerent, ſcripturam de natura rerum loqui ex opinione aut ſpecie duntaxat; ſe autem ex veritate. Eadem de cauſſa aliis placet, & quia ſpeculationes ſuæ, a ratione corrupta profectas, nolunt eſſe falſas. Ut hoc enim obtineant, neceſſario coguntur dicere, penes ſe veritatem eſſe, penes ſcripturas ſpeciem. - - Philoſophicas opiniones pluris, quam verbi teſtimonium, faciunt: illis veritatis tribuunt nucleum; ſcripturis autem opinionis vanitatisque corticem & putamen: coniecturis humanis auſcultant, ut magiſtris; literas autem ſacras tacere iubent inſtar diſcipularum. cet.*

III. Licentia de rebus diuinis pariter & humanis, excuſſo reuelationis iugo, quidquid lubet, ſentiendi. HÆC SPINOZAM, quo nemo hanc hypotheſin longius extendit, ad audaciſſima de verbo Dei iudicia inſtigauit. In tract. theologico-polit. c. XIV. p. 164. ait: *Sicut olim fides ſecundum captum & opiniones prophetarum & vulgi illius temporis reuelata ſcriptaque fuit: ſic etiam iam vnusquisque tenetur eandem ſuis opinionibus adcommodare. Oſtendimus enim fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere. - - Philoſophie ſcopus nihil eſt præter veritatem, fidei autem nihil præter obedientiam & pietatem. Fides igitur ſummam vniciuique libertatem ad philoſophandum concedit, ut quidquid velit, de rebus quibuscumque ſine ſcelere ſentire poſſit. Et rurſus c. II. p. 28. Concludimus itaque, nos prophetis nihil aliud teneri credere, præter id, quod finis & ſubſtantia eſt reuelationis; (ea ſcil. quæ ad bonos mores ſpectant) in reliquis, prout cuique libet, liberum eſt credere. Ab hac ſentiendi licentia hanc hypotheſin deriuandam eſſe, IO. BRUNSMANNVS etiam obſeruauit, p. 30. *Eſt & alia peior ſententiæ huius cauſſa, ut liberum carni & corruptæ ſi naturæ, circa humana diuinaque ſentiendi, quidquid velit. Itaque libenter fert, humanis coniecturis tribui veritatem, diuinis autem literis opinionem. Nihil enim peruerſitati humane*
dut.*

dulcius, quam diuini timoris excutere iugum. Addatur GOTTLOB FRID. SELIGMANNI *diff. de sentiendi & credendi libertinismo*, quæ exstat in *exercitiis. eius academicis*, p. 859. maxime §. XXXIV. p. 919.

IV. *Ignorantia linguarum sacræ scripturæ originalium*; qua fit, vt multi, qui tantum ex versionibus sapiunt, verba scripturæ, ad veritatis normam adcuratissime expressa, vulgi opinionibus adcommodata esse clamitent. Ita cum Christus ad Petrum ait Luc. V, 4. *duc in altum & proiice rete*; KEPLERVS & alii id ex vulgi errore dictum censent, qui, sensuum fallacia deceptus, mare altius esse putet litoribus suis. At omne hic dubium ex versione oritur. Christus enim non in altum, sed *εις τὸ βάθος* in profundum nauem ducere iubet, h. e. in medium maris, vbi maior est aquarum, quam prope litora, profunditas.

V. *Imperitia hermeneutica*, quæ hoc in negotio maxime prodicitur:

1) *Quando scilicet illa adcommotationes sæpe numero non e verbis scripturæ eruuntur, sed illis inferuntur, immo obruduntur*; neglecto pulcherrimo illo HILARII monito: *Optimus ille scripturæ sacræ lector est, qui dictorum intelligentiam expectet potius ex dictis, quam imponat; & retulerit magis, quam attulerit: neque hoc cogit videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumserat intelligendum*; lib. de Trinitate, p. II. ed. Paris. MDCLII. Ita verbis Psal. LXXXII, 5. *Nutabunt omnia fundamenta terræ*, inuolutus esse a nonnullis putatur error vulgaris, quasi terra radices suas ad inferiora in infinitum protendat, nullosque habeat in altero suo hæmisphærio incolas, qui nobis pedes obuertant. Sed vbi quæso vel vola vel vestigium popularis huius erroris in hoc psalmi loco adparet? Obruditur hic error verbis, non ex illis funditur. Quid enim impedit, quo minus per *fundamenta terræ* nutantia intelligantur partes eius interiores centroque propinquiores, quibus superficies exterior, velut domus fundamentis suis, incumbit. In magno enim terræ motu non superficies tantum, sed penetralia quoque & interiores terræ sinus concutiuntur. At nimirum pluribus scripturæ dictis id contingit, vt, equileo hermeneutico iniecta, cogantur fateri, se vulgi erroribus fauere. Postquam enim hypothesis illa de sacris lite-

ris ad opiniones adcommodatis in contradictionem venerat; WITTICHIVS & alii eius patroni omnem lapidem mouerunt, vt ingentem dictorum scripturæ exercitum conscriberent, quæ non aliter nisi ex vulgi opinione vel externa rerum apparentia explicari possint: in quo exercitu multæ erant copiæ ad armâ ferenda vi & fraude conquistæ.

2) *Quando particule parum apte vertuntur.* Quid cogit e. g. viros doctos, vt verba Psalmi XXIV, 2. vbi Deus dicitur terram **על ימי** fundasse, de fundatione *SVPER maribus* exponant, eaque adcommodata dicant vulgari illi opinioni, qua *terra maribus innatare* ab imperitis censetur? Quidni sensus esse possit: Deum terræ *ad mobiles marium fluuiorumque aquas* nihilominus consistentiam dare potuisse; vt **על** idem sit *ac ad vel iuxta*, vti Psal. CXXXVII, 1. Vel secundum alios: Deum ita terram fundasse, vt *supra aquas emineat*, nec ab iis rursus submergatur. Ita vero adcommodatio ad vulgi errorem prorsus hic exulat atque euanescit.

3) *Quando in vocabulis, quæ pluribus significationibus gaudent, non ea, vt par erat, eligitur, quam substrata materia requirit.* Ita quum 2 Sam. XXII, 8. **מוסרות השמים** *fundamenta cæli* & Job. XXVI, 11. **עמורי שמים** *columnæ cæli*, hoc est *montes coll.* Psal. XVIII, 8. commoti dicuntur, sunt, qui *montes* ita dici putant ex populari errore, ac si cælum montibus, vel, vt olim fabulabantur poetæ, atlanti incumberet. Sed in *cæli* vocabulo æquiuocatio hæret, quippe quo hic minime cælum astriferum, sed aerium, eiusque regio inferior, in qua aues (quæ hinc sæpe dicuntur *aves cælorum*) & nubes feruntur, designatur; vt Psal. CXLVIII, 4. ad quem locum plura loca biblica congesit ven. IO. HENR. MICHAELIS, in *not. vber.* p. 1093. Hoc igitur cælum quum excelsi montes proxime attingant, quumque aer pondere suo in montes quam maxime incumbat; rectissime, & sine vllò ad vulgi fabulas respectu, montes cæli fundamenta dici possunt. Sic IO. BRVNSMANNVS p. 389. *Montium apices cæli fulcra dici possunt, quia fulciunt atmosphæram aeris, qui in se grauis, non minus quam reliqua sublunaria, sustentatur tellure.*

4.) *Quando formalis vocum significatio non attenditur.* Ex gr. quum Gen. I, 16. Pſal. CXXXVI, 7. cet. *luna* luce caſſa dicitur **המאור** *luminare* & quidem *magnum*; omnis neceſſitas ad opinionem vulgi confugiendi, concidit, ſi obſerues, **מאור** dici *instrumentum lucendi*, quod lucem ſpargit & cum aliis rebus communicat, ſiue propriam illam habeat, ſiue alienam & velut mutuo acceptam; vti aureus ille lychnuchus, etiam lampadibus extinctis, **המאור** dicitur Num. IV, 9. Quod ſi igitur luna vel nullam omnino propriam lucem haberet (quod tamen non omnes naturæ conſulti concedunt) poteſt tamen **המאור** recte dici, quia lucem, a ſole acceptam, in terram mittit. Immo & **אור** *lumen* dicitur Pſal. CXXXVI, 7. quamuis aliena reſplendet luce; ſicut credentes & ſancti, Chriſti lumine reſplendentes, lux mundi Matth. V, 14. & *Φωσῆτες* dicuntur Phil. II, 15. Nam & *Φωσῆς* dicitur *ἐν αὐτὸ τὸ Φῶς, ἀλλὰ Φωτὸς δοχεῖον* non ipſa lux, ſed lucis receptaculum; obſervante DAMASCENO de orthodoxa fide, lib. II. c. VII. Quod vero *magis* luminarius luna accenſatur, quam quibusvis fere ſtellis minore eſſe aſtronomi decernunt, non ſit ex iudicio vulgi, qui lunam reliquas ſtellas magnitudine ſuperare imperite exiſtimit; ſed ex ipſa rei veritate. Magna enim dicitur non tam ratione *molis*, quam ratione *luminis*, quod terræ, in cuius uſum condita eſt, ſubminiſtrat. Ratione autem *molis* ſuæ, etſi in ſe ſatis magna illa eſt, comparate ad corpus ſolis mox in eodem verſiculo ab ipſo etiam Moſe *paruum luminare* vocatur. Vti præter BRVNSMANNVM p. 284. ſeqq. etiam oſtendit GVIL. SALDENVS, in *oriis theologicis*, lib. IV. exerc. IX. p. 777. ſeq. vbi adverſus hanc hypotheſin per quandam digreſſionem diſputat.

5.) *Quando tamquam absolute dicta accipiuntur, quæ reſpectuæ intelligenda erant.* Ita CHRISTOPH. WITTICHIVS, in *conſeſſu veritatis* p. 392. iis in locis, vbi de finibus vel extremitatibus cæli ſermo eſt, vt Deut. XXX, 4. Ef. XIII, 5. Ier. XLIX, 36. locutionem manifeſto deſumtam eſſe cenſet a præiudiciis ſenſuum. Ita enim, ait, *videtur ei, qui ſenſibus tantum innuitur, ac ſi cælum eſſet hemiſphærium, quod in extremis terræ finibus deſiciat, ita vt terræ immitatur.* Sed rectius CL. HOLL-

MANNVS in *diff. de obligatione astronomi erga Scripturam*, p. 70. *Termini, fines & extremitates cæli dicuntur, non absolute & in se, quasi actu cælum in illis horizoni punctis, ubi terram attingere a vulgo male iudicatur, terminaretur; sed respectiue & in relatione ad visum nostrum, quia ille vltima cæli partes sunt, que ob interiacentem terræ globositatem videri a nobis possunt, adeoque & visus noster in illis finitur & terminatur, atque vltra illas nullas ex inferioribus cæli partibus assequi amplius potest; quod certe ab eo sensu, quo vulgus cæli terminos & fines statuit, longe diuersum est.* Adde BRUNSMANNVM p. 357 *seqq.* qui & de finibus terræ quorum Psal. XLVIII, II. Ier. X, 13. & alibi mentio iniicitur, p. 422 *seqq.* erudite agit, ita vt nihil popularis erroris illis locis adpersum esse euincat.

6.) *Quando proprie & ad litteram accipiuntur, que improprie vel proverbialiter dicta sunt.* Ita verba Apoc. VI, 13. *Et stelle cæli ceciderunt in terram*, frustra ad commodata esse creduntur ad opinionem vulgi, qui stellas terra multo minores esse putet. Per *stellas enim cæli* non sidera illa cælestia ibi intelliguntur, sed stilo prophætico & metaphorico ordinis ecclesiastici homines, magna conspicui in ecclesia dignitate, e statione illa sua cum dedecore & ignominia deturbandi; vt ostendit CAMP. VITRINGA, in *anacrisi apocalypseos*, p. 287. Similiter quum *aspis aurem obturare dicitur ad vocem incantatoris* Ps. LVIII, 5. SAM. BOCHARTVS in *hierozoico*, part. II. c. VI. *figurate* id dici existimat, quatenus dicta incantatoris non exaudit nec curat, eiusque carminibus nihil mouetur; vt immisericors ad clamorem pauperis aurem obturare dicitur Prou. XXI, 13. *Hæc de causis suspectæ hypotheseos.*

** *Effectus huius hypotheseos, prout a multis periculose extenditur, sunt fati noxii, vt haud immerito comparari possit cum ovo basilisci, ex quo compresso & rupto vipera excluditur* Ef. LIX, 5. *Quod si enim sententiam illam rigido examini subiicias, eamque velut premas, rumpas, excutias; adparet, latere in illa letiferum virus, in perniciem sacrosanctæ religionis callide destinatum. Nam*

I. *Scripturam sacram, reuelatæ religionis principium, in aperitum*

peritum discrimen contemptumque adducit; vnde in sacras literas eam admodum esse iniuriosam iudicat PETRVS VAN MÆSTRICHT, in *theologia Cartesiana detecta*, p. 69. Parum certe honorifice de verbo Dei sentit, qui ei tribuit *eine Pöbel-Philosophie*; quæ proterua quorsum hoc seculo, ad pessima quæque pronò, eufura sit, prudentiores cum tremore vident. Perspicue satis periculum, quod hæc doctrina sacro codici minatur, ante oculos ponit IO. BRVNSMANNVS, *lib. cit. p. 31.* Si, quæ de natura rerum diuinæ adfirmant literæ, ex arbitrio humano ad puras reuocare licebit opiniones; eo res desum easdet, vt nescias, quid in scripturis credas, quid non credas. Ea enim intellectus nostri est ratio, vt vbi semel se deceptum existimat, inde postea refugiat, alibi quoque decipi se posse credens. Quare mens, in physicis sacre scripturæ semet ludi videns, proque veritate opinionem, pro nucleo putamina deprehendens, eo progredi perfacile potest, vt ceteris semet similiter ludi credat: sic, vt tandem nihilo p'us diuinis, quam humanis tribuat scriptis: id quod plurimis scilicet huius hominibus ad vltimum accidisse, negari non potest. Immo sua natura istud ad præcipitium hæcce methodus ducit. Nam si ideo puræ opiniones scripturis sunt attribuendæ, quod earum veritas cum humanis non concordet placitis, ubicumque in scriptura diuina aliquid hominum dissenserit ab argutiis, opinatum modo id erit, aut adparens, & consequenter nulla fide dignum. Itaque si quid Hobbefus contra scripturam delirauerit, triumphabit Hobbefus, scriptura iacebit. Si quid Salmasius somniauerit, id omnium, scripturæ autem verbum nullius merebitur suffragium. &c. Ita quisque inueniet scripturæ partem, quam lacerabit, quam in triumphum ducet, & modo hæc, modo alia sacram pars literarum proteretur, inque rapinam abducentur.

II. Ist hæc hypothesis libertinismo, de rebus etiam diuinis quilibet sentiendi, mirum in modum patrocinatur. Vti enim ex cupiditate effrenis istiusmodi licentiæ, vt ante diximus, ortum trahit, ita eidem etiam stabiliendæ amplificandæque fideliter inferuit. Nimirum hæc fides, (vtimur rursus SPINOZAE verbis) summam vnicuique libertatem ad philosophandum concedit, vt quidquid velit, DE REBUS QUIBVSQVE sine scelere senti-

re possit. *Quæ doctrina quam salutaris, quamque necessaria sit in republica, ut homines pacifice & concorditer viuant, omnibus iudicandum impostor relinquit, in tract. theol. pol. c. XIV. p. 164.*

III. *Isthæc hypothesis, si longius longiusque in dies extendatur, ad impietatem ducit, reuelatamque religionem pedibus conculcandam supponit.* Nemini certe lingua illa de sacris literis ad vulgi præiudicia adcommodatis, frequentior & familiarior fuit, quam SPINOZÆ, atheorum nostræ ætatis principi; ut supra sect. I. §. VIII. multis exemplis docuimus. Et sane, si fundamenta prophetarum & apostolorum, quibus vniuersum reuelatæ religionis ædificium incumbit, vacillant; si viri illi diuinitus inspirati contrarias de theoreticis religionis capitibus opiniones habuerunt, iudice SPINOZÆ p. 21, 28. si auditorum suorum præiudiciis dogmata sua adcommodarunt p. 29. si, quamuis dogma aliquod fidei clarissime scripturæ verbis contineatur, nobis tamen licitum est, contrarium sentire, quandoquidem verba illa ad captum tantum illius æui hominum adcommodata fuerunt, p. 23. si proinde rerum spiritualium cognitio a prophetis peti non potest; sed in eis, prout cuique libet, liberum est credere, p. 28. si Moses ineptissimas de Deo opiniones animo fouit, quibus Deus reuelationes, ipsi factas, attemperauit, p. 24. 25. si piis nonnunquam fraudibus sapienter scilicet vsus est, atque e. g. historiam creationis, quam per multiplices & diurnas chaos transformationes absolutam fuisse norat, in sex dies contraxit, quoniam diem septimum pro sabbato habere & consecrare decreuerat, iudice BURNETIO in *archæol.* p. 450. si hæc, inquam, ita se habent: aperta est via ad religionis diuinitus patefactæ conculcationem, nihilque superest, quam ut sapientes huius seculi eam, tamquam fabulam, in vulgi vsum adornatam, in perpetuum exilium expellant.

Subiicimus de effectibus lubricæ huius hypotheseos ven. WEISMANNI iudicium, in *schediasm. acad.* p. 454. *Nihil certius est, quam quod perpetua illa de sermone scripturæ sacre populari declamatio, quæ hodie in vsu est monstrum aliquod alat, scripturam in contentum adducat, præsumtuosos sapientes ab illius iurisdictione directe & indirecte eximere, tentet, pleraque illius testimonia*
hoc

hoc prætextu eludendi occasionem præbeat latissimam, scripturæ ipsi regulam & normam superiorem (philosophiam scilicet) ponat, in specie vero destitudo improprio & figurato, quo sapientissime inquam plurimis usus est Dei spiritus per instrumenta sua, & qui admirabilem habet emphasin & efficaciam, abiectione sentire doceat. Absit tamen, ut omnibus, qui hanc hypothesein profitentur, imputemus, quod malignos illos effectus intenderint. Sufficit, quod ex hypothesei ipsa, longius inprimis, quam par est, extensa, putres illi fructus sponte nascantur: qui proinde vnumquemque, cui causa religionis curæ cordique est, ab ista sententia propugnanda abstertere debent.

§. III.

Iam propositum nobis erat, ire per singula huius hypotheseos genera, quidque in iis iure meritoque desiderari possit, candide declarare. Sed quum breuitati studendum sit, in paucissimas obseruationes cogitata nostra contrahe-
mus.*

*I. Qui ad erroneos VULGI INDOCTI conceptus plurima scripturæ loca ad commodata statuunt, factum id putant

1) *In rebus physicis vel naturalibus*, Hic vero negare non possumus, semper nobis monstruosam visam fuisse hanc adfertionem: Deum, naturæ parentem, de rerum natura loqui ex errore vulgi, adeoque *creatorem de creaturis suis, apud creaturas ratione præditas, falsum dicere testimonium*. Equidem *fatemur*, scripturas sacras non eo nobis sine traditas esse, ut integram inde physicam addiscamus; *fatemur*, scripturæ, vbi de rebus naturalibus differit, non esse in more positum, ut omnes earum causas, scholarum ritu, ordine persequatur; *fatemur* denique, si phænomeni alicuius naturalis veritas ex certis indicis atque experimentis constet, tum eam non ideo esse negandam, quod dictum quoddam scripturæ in speciem videatur aduersari: quippe quum verum vero nunquam esse contrarium possit, atque vnus idemque sit libri naturæ & scripturæ auctor; enitendum est, ut naturam atque scripturam in concordiam redigamus: quod iam olim suauit AVGVSTINVS lib. I. de *genesi ad literam* c. XIX. XXI. quodque eundo per singula scripturæ loca, quæ

G

natu-

naturæ contradicere videntur, præstitit IO. BRVNSMANNVS in gratia scripturæ interprete libro V. toto. Rectissime etiam ven. IOACH. LANGIVS, in thesibus physice Comeniane, ad lumen diuinum reformatæ p. 2. circa naturam philosophandum esse dicit teste SENSU, duce RATIONE, & luce SCRIPTVRA sacra. Et p. 4. *Ut suorum, inquit, quisque verborum, sic certe naturæ conditor, Deus, optimus sui ipsius est interpretis. Ergo quod affirmat scriptura, id affirmet & physicus; quod negat, neget; de quo tamen taceat, neuiquam taceat.* Idem sentit V. CL. IO. FRID. WVCHERER, in instit. phil. natur. p. 163. *Auctor scripturæ, Deus, est etiam auctor naturæ. Non ergo dubitari potest, quin auctor naturæ opificium a se consecutum, omnium optime intelligat, & fieri plane nequeat, ut ipse vilo modo fallatur aut fallat. Quare mihi firmiter persuasum est, dogma physicum, quod evidenter in scriptura refertur, esse verissimum certissimumque. Nollem igitur eorum ex omni parte admittere responsionem, qui scripturam VVLGI MORE loqui dicunt. Quum enim vulgus decipiatur sepius in persuasionibus suis, erretque; quis scripturam errare, veritatis ac sapientiæ fontem, aut saltem ad errores sese attemperare, dixerit? Abhorreere ea loquendi ratio videtur, a veneratione illa, quam debemus verbo diuinitus inspirato. Nostra sententia eo abit, scripturam loqui de rebus, aut in sensu absoluto, aut respectiuo spectatis; non exponere semper res, prout sunt in se, sed prout sese habent in ordine ad terram nostram considerate: aut si mauis, nonnunquam optice, nonnunquam absolute de rebus differere. Quo etiam tendit ven. SAL. DEYLINGIVS, obseru. sacr. part. I. p. 355. Periculosisime autem illos errare putamus, qui Mosén in describenda mundi creatione non veritatis, sed vulgi rationem habuisse credunt. Ita enim Mosés cum exordio totius scripturæ exponitur profanorum hominum ludibrio, quasi prima sacri voluminis historia manifestis mendaciis scateret. At vero Deum mentiri nesci-um verbum veritatis a mendaciis, in vulgi gratiam confectis, incepisse, quis sanæ mentis homo sibi persuadeat? Scribebat Mosés, reuelante Deo, mysteria, nulli per naturam nota: agebatur de primo fidei articulo aduersus gentilium tenebras: demonstranda erat lux veritatis; fabula non erat opponenda fabulis. Si Mosés debuit consulere populo suo, debuit etiam suæ consule-*

re hâ-

re historiae, ne fabula deceptoris haberetur. Sed somnia illa TH. BURNETII præter multos viros doctos in Anglia, inter Belgas etiam confutauit MELCH. LEIDECKERVS in *archeologia sacris*, reip. Hebræorum subiectis, *dissert. VI.* & inter Danos IANVS BIRCHERODIVS, in *Anti-Burneto*. GVIL. WHISTONI audaciam modeste castigauit IO. WITTY, in *vindicatione expositionis vulgaris historiae Mosaice de creatione mundi*, vndecim epistolis, lingua Anglicana scriptis, tentata, quarum argumentum non sine laude recensetur in *actis erud. Lips. lat. ad an. M DCC VII. p. 161. seqq.* Aduersus CLVERI *geologiam* disputauit ZACH. GRAPIVS, qui & in *theologia recens controuersa continuata p. 3. seqq.* videri potest.

2) *In rebus astronomicis* eadem rationes, quas ante attulimus, pro veritate scripturae militant. Equidem vt litibus de terrae solisque motu nos immisceamus, non postulat instituti nostri ratio. Liceat nobis interim in creatoris fallere nescii testimonio acquiescere, donec Copernici sectatores loco probabilium, quibus pugnant, argumentorum inuictas demonstrationes attulerint, suumque systema ab omnibus, quae contra illud moueri possunt poteruntque, dubiis penitus liberarint. Nondum enim illud extra telorum iactum esse positum, novis obiectionibus in medium prolatis ostendit CL. HOLLMANNVS, in *diff. de obligatione astronomi christiani erga scripturam sacram*; in qua nova dubia aduersus diurnum terrae motum solisque quietem eo scopo se protulisse scribit *p. 3.* vt homo, professione astronomus, religione christianus, quandoquidem tantas adhuc aduersus terrae motae systema surgere difficultates animaduertit, scriptura autem sacra, infallibilis illa Dei conditoris vox, quietem terrae tribuit & soli motum: eo facilius a Copernicea hypothese, rationi admodum adblandiente, se dimoueri patiatur, atque in Dei ipsius, in scriptura sacra loquentis, sententiam concedat. Si tamen systema Copernicanum ab obiectionibus omnibus vindicari, & systema terrae quiescentis irrefragabilibus rationibus (quod nondum factum est) destrui eueritque possit: tutior nobis videtur via, quam CL. ZIMMERMANNVS ingressus est in *scriptura sacra copernizante*, si modo scripturae dictis nulla vis inferatur, eaque, fauente ebraismo, in medium proferantur eorum expositiones, in quibus hominis religiosi conscientia tuto acquiescere possit. Zimmermanni enim explicationes non satisfacere scripturae verbis, neque vim eorum exhaurire, supra sect. I. ad §. IV. iam obseruauimus, idemque nobiscum sentit B. MATVS, in *acon. temp. vet. test. p. 86.* qui ἐπ' ἐξέσω
in hac

in hac quæstione eligit & *Malo*, inquit, *ignorantiam meam fateri, quam quidquam diuinis effatis derogare*. Ceterum si qui sunt, qui aliis modis, salua literarum sacrarum auctoritate, efficere possunt, vt scriptura Copernicanis obseruationibus non amplius contradicat, nos quidem non refragabimur, si modo a calumniis in sacrum codicem absteineatur. Quum enim ex diuinis paginis *viginti testes* produci possint, qui vnanimi consensione plus quam *sexagies* soli cursum motumque disertis verbis tribuunt, haud immerito exclamat auctor præfationis ad libellum: *Gespräch über dem laufen und nicht laufen der Sonnen*, Franckfurth und Leipzig 1720. Was dünckt euch, geliebter Leser, ist das eine kleine Sache, mehr denn sechzig der allerklärtesten Sprüche Gottes zwischen seine Zähne zu nehmen, und also Gott, Jesu, und den vornehmsten Heiligen ins Angesicht widersprechen, oder sie beschuldigen, daß sie nach der Sprache der dummen Menge der Menschen reden, und das Volk in Irthum bestärcken, welchem sie doch mit einem einigen Wort hätten vorkommen können.

3) *In rebus medicis* desperatum putamus esse *euengua* BALTH. BECKERI, in malæ causæ gratiam adoptatum, quod christus, & ad eius exemplum euangelicæ historiæ conditores, *morbos* hominum furiosorum, ex vulgato Iudæorum gentiliumque errore, *daemônia* vocauerint. Sed dudum illud causæ Beckerianæ præsidium prostrauerunt, qui ipsius hypotheses examini subiecerunt, quos supra *sect. I. ad §. V.* nominauimus. Addatur ven. SAL. DEYLINGIUS, in *obseru. sacr. part. II. obs. XXVIII. de daemoniis a Christo sanatis*, p. 283. & B. MAIVS, in *theol. euangelica, part. I. p. 625.* cuius verba excipere breuitatis studium nunc prohibet.

4) *In rebus mathematicis, historicis ac chronologicis* nullas in scriptura agnoscimus ad vulgi errores adcommoationes. In hoc enim rerum genere veritas suprema lex est, quam qui postponit, nulla fide dignus habetur. *Mare æneum* sine hac hypothesi vindicari a SPINOZÆ obiectionibus posse, viri docti, quos *sect. I. §. VI.* adlegauimus, ostendunt. PEYRERII, SPINOZÆ, HARDTII de historicis scripturæ rebus effata, quæ ibidem allegauimus, tanquam in spiritum sanctum iniuria detestamur. Loco Act. XIII, 20. suam constare veritatem, adeoque non opus esse, vt Paulum erroneum Iudæorum calculum sequutum esse, cum BEROALDO dicamus, euincit, IO. LVD. LINDHAMMERVS, amicus noster integerrimus, in *comm. germanico in acta, pag. 497. seqq.*

5) *In argumentationibus virorum sanctorum* nihil vitii popularis hæere, firmiter credimus. Cenforibus illarum meditanda proponimus

mus verba HERM. WITTSII in *melet. Leidens. p. 221. Equidem non sine indignatione delicatolorum quorundam interpretum miniatulas lego, nunc ratiocinationes apostoli, nunc stilum & loquendi modos, temeraria praesumptione sugillantium; quasi intelligi & exponi non possit, nisi frequenter ei veniam male connexarum argumentationum & incommodarum locutionum faciant &c.* Quid ad exempla, quae auctor *Mosis vindicati* protulit, respondendum sit, iam supra *sect. 1. §. VII.* ex actis erud. Lips. recensuimus. CLERICI & SIMONII adserta, quibus Pauli argumentationes, *ex sensu mystico* petitas, ingenio Iudaeorum allegorico, & elumbibus argumentis contento, adcommodatas putant, ingentem cladem religioni christianae inferre, in *insti. nostris hermen. p. 156.* comprobauimus. *Καὶ ἀνθερωπων* tamen eos nonnumquam disputare, quousque concedi possit, ostendit BRVNSMANNVS *p. 125. seqq.*

6) *In rebus, quae ad fidem & mores spectant, nihil docet adfirmatque scriptura, quod non veritati omni ex parte sit consentaneum; quamuis passim verbis impropriis ac metaphoricis vtatur.* SPINOZAE obrectationes, qui vniuersam scripturam ad praesconceptas vulgi opiniones conformatam esse calumniatur, transfixit B. IO. MVSÆVS, in *examine tractatus theologico-politici.* Addimus VEN. WEISMANNI epicrifin in *schediafmat. acaa. p. 453. Dicit non debet, scripturam sacram ideo in popularibus plerumque & primis de Deo ideis subsistere, quoniam ad captum vulgi adcommodari debuerit; non tam ad adcuratam de Deo scientiam, quam ad cultum Dei piosque erga ipsum affectus excitandos destinata.* Praeterquam enim quod haec hypothesis, (quamvis aliquid ex vero trahat) in eo sensu, quo a multis accipitur & periculose extenditur, sit longe falsissima, & immediatam ipsius Dei de suis perfectionibus & actionibus institutionem humani ingenii meditationibus & ratiociniis de iisdem, non sine ingenti Dei contumelia, in multis postponat: res ipsa quoque ac diuturna pridem docuit experientia, nemini magis, quam doctis ipsis frenum scripturae, & limites modestiae, in ea a spiritu Dei positos, opus esse, huiusque regulae neglectam, sepe etiam contemptum, infinitorum ingenii humani abortiuum causam atque occasionem fuisse.

7) *In locutionibus scripturae anthropopathicis συγκατάβασις* quidem diuinam ad naturalem intellectus nostri infirmitatem agnoscimus, qua fit, vt nullam nobis de re immateriali conceptum formare possimus, nisi illa sub materiali aliquo symbolo nobis sistatur. Minime vero concedimus, Deum, quum humano more de se loquitur, ad captum vulgi erroneum sese attemperare, aut fallax sensuum iudicium sequi. Accedit, quod multa falso existimentur in creaturis proprie existere, de Deo autem improprie & analogice di-

ce dici; quum tamen originaliter & propriissime de Deo, analogice vero & imperfecte de creaturis prædicatur, iudice ven. WEISMANNO, in *sched. acad.* p. 457. Incongruas vero WITTICII & CLERICI de origine anthropopathiarum cogitationes a BRVNSMANNO & QVISTORPIO esse confutatas, supra *sect. I. §. IX.* signifi-
ficauimus.

II. Qui ad conceptus VVLGI STVPIDISSIMI, Israelitici nimirum ex Aegypto egressi, multas scripturæ partes ad commodatas dicunt, ex insilito profligati sunt a ven. SAL. DEYLINGIO, in *orac. de ingenio Israelitarum Aegyptiacorum*; in qua Israelitas illos non adeo brutos ac stupidos fuisse, quales a Burnetio, Spencero aliisque depinguntur, demonstrat. Addatur auctor *Mosis vindicati* p. 166. *seqq.* Iam dudum vero doct. EDMVNDVS DICKINSONVS, in *physica vet. & vera* c. XIX. §. XVI. obseruauit, sub exprobratione Israeliticæ stupiditatis impiam non tantum philosophiæ, sed religionis etiam Mosaicæ diffamandi rationem delitescere. Facile enim athei contemni posse putant Deum, qui non nisi stolidos & brutos sui cultores habuerit, omnemque cultum ad imbecillum exulis illius & vagabundæ nationis (vt impie loqui solent) intelligentiam accommodarit. Similiter SPENCERVS, dum leges cærimoniales attemperatas putat ad Israelitarum ingenium, a superstitionibus Aegyptiorum nullis machinis dimouendum (vid. supra *sect. I. §. XI.*) Deum nobis fingit, cuius sacratissima instituta nihil aliud fuerunt, quam Aegyptiacæ, hoc est, diabolicæ superstitionis imitamenta paullulum correctæ atque emendatæ: in quas erudite infectas Spencersi aliorumque nugæ exarsciscit HERM. WITSIVS, in *miscell. sacr. tom. I. p. 432. seqq.* Add. IO. van der WAYEN, in *uariis sacr.*

III. Qui ad errantes VVLGI INSANI ideas Christum sæpe sermones suos accommodasse de irat. BALTH. BECKERVS, vix dignus est, qui audiatur. Adscribimus tantum B. GOD. OLEARII iudicium, in *obseru. in Mattheum* p. 518. *Quid faciemus Christi orationi, si admittantur Beckeriana nugamenta, qui delato ad ipsum demoniaco, minis interpositis, spiritui immundo (resistente p̄t̄os Marco euangelista) dixit: Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius non intras in eum. Quis vnquam morbum ita adsari velit, morbum quem esse sciat? Hæcque adeo, qui Christo tribuit, eam mente patrata, qua vult Beckerus, nomine manifeste ad sortem aegyptiarum eum detruat, qui, vt HIPPOCRATES obseruabat, vt plus scire viderentur, homines omnino in ea sententia confirmabant, morbos eiusmodi a demonibus esse, verbis ipsorum magna ex parte ad Deum & demonium sese extendentibus. Neque excuset hæc aliquis usu loquendi. Non enim in verbis Christi est vnda quoad phrasim & usum lingue ἄσυνετα & ἄσυνετος; sed ad confirmandum sententiam de spiritu immundo, agrum hunc occupante, diserte rota composita oratio est; quod vel illudens est hominum simplicitati, vel eorum credulitate ad augendam de se opinionem abutentis. Verumque ad confirmandum & fouendum errorem pertinet. Quæ omnia, quam plane indigna sint Christo, doctorum veritatis, nostro quidem vix opus iudicio habere videtur.*

§. IV.

Superest, vt præcipuos, qui de formi hypothesi illinuntur, colores diluamus, ne decipiant incautos, inque fallaci specie imponant. Verum & hic obstat breuitatis studium, quo minus omnia persequi, vt rei dignitas postulat, posimus. *

* Præcipue προφᾶταις, quibus periculosa sententia tegitur atque ornatur, sunt sequentes:

I. *Scripturam sacram non eo nobis sine datam esse, vt res philosophicas inde discamus.* Vtitur hoc effugio SPINOZA, in *traç. theol. pol. c. XV. p. 166. vbi, Ostendimus* inquit,

inquit, *scripturam non res philosophicas, sed solam pietatem docere.* c. XIII. p. 157. *Scriptura loquitur secundum caput vulgi, quem non doctum, sed obediendum reddere sudes.* Vtitur eodem BVRNETIVS, BECKERVS, alii. Obseruamus igitur sequentia:

1) Concedimus, diuina oracula primario lapsi generis humani restitutionem intendere, ac fidei ingenerandæ causâ nobiscum communicata esse: quæ quum per notitiam rerum naturalium produci non possit, scripturam quoque earum cognoscendarum causâ datam nobis non esse confitemur. Exinde tamen nondum consequitur, scripturam, vbi de rebus naturalibus loquitur, esse repudiandam, aut erroris mendacique arguendam. Multa potius, occasione spiritualium, de operibus naturæ vti præclare, ita verissime proponit.

2) Quis nescit, vnus rei plures dari fines? Et quum per totam naturam deprehendamus, quamlibet creaturam, creaturæque particulam, pluribus seruire vñibus; cur hunc summæ sapientiæ characterem diuinis literis detrahamus, in quibus sese vix peruestigabili modo complicauit infinita Dei sapientia.

3) Cur de vniuersi mundani systematis exordio & genesi, de creationis principiis, causis, processu, tam distincte ac grauiter scripsit Dei acnetura interpres, Moses, diuino actus spiritu; si per eum nihil de natura docere voluit naturæ parens atque auctor, iamque scripturæ dictator, quem, quum optime perspectam habeat mundi a se conditi faciem, non est vero simile, aliter de operibus suis in verbo suo, quam illa in se comparata sunt, iudicare voluisse. Recte igitur exinde infert ven. IOACH. LANGIVS, in *thesisibus physicæ Comenianæ*, p. 3. *Physicus allegans sacrum codicem nequaquam facit πῆλ' ἀποστολῶν εἰς ἄλλο γένος.*

II. Postulasse ingenii humani infirmitatem, vt Deus de rebus naturalibus non aliam, in verbo suo sententiam ferret, quam que iudicio sensuum conformis esset; nisi homines confundere potius & turbare, quam informare voluisset. Sed respondemus:

1) Si Deus ideo statuisset, sensuum testimonium externamque rerum apparentiam, neglecta veritate, sequi, vt infirmitati humanæ consuleret; semper id faceret, neque vlla vmquam de rebus naturalibus proferret, quibus homines plebei & sensuum præiudiciis ducti turbari potuissent. At enim contrarium multis locis scriptura facit, nihil humanum curans captum suffragiumque. Ea enim de rerum ortu, de creatione mulieris ex costa viri, de colloquio primorum parentum cum serpente tentatore, de diluuii aquis altissimos montes supergressis, rebusque similibus, narrat, quæ quæ maxime humanam turbare poterant infirmitatem.

2) Leuisimum illud commodum longe maius secuturum fuisset incommodum, Deusque adeo, quum bonum minus hac ratione consequutus fuisset, longe maiori excidisset. Etenim, vt obseruat HOLLMANNVS *diff. cit. p. 64.* id quidem hac ratione effecisset Deus, vt homines rudes & plebei in rebus leuioris momenti & ad salutem non pertinentibus, verbo eius fidem facilius habuissent; verum sic euitarit tamen non poterat, quo minus illud ipsum verbum apud rerum peritos & sapientiores, si erroribus illud referretur deprehenderent, in contemptum veniret, iidemque adeo in fidei & salutis periculum conicerentur. *Quo enim pacto, vt AVGVSTINVS ait lib. I. de genesi ad literam, c. XIX. scripturæ libris credituri sunt de resurrectione mortuorum, & de spe vitæ æternæ regnoque calorū; quando de his rebus, quas iam experiri vel indubitatis numeris percipere poterant, fallaciter putauerint esse conscriptos.* Omnem itaque in rebus maioris momenti fidem decoquerent scriptores sacri, si in rebus leuioribus vnquam errasse deprehenderentur.

III. Quum Deus de se ipso loquens ad hominum captum sese demiserit, testibus anthropopathicis scripturæ sacræ locutionibus, mirandum non esse, quod idem multo magis fecerit de rebus naturalibus loquens. Respondemus vero

1) In

1) In anthropopathiis minime Deus captum vulgi erroneum sensuumque iudicium, externae apparentiae innixum, sequitur, quandoquidem essentia eius sub sensus non cadit; sed tantum in genere ad ipsam naturalem hominum intelligendi facultatem sese accommodat; in testimonio autem suo de naturalibus sese ad spurios vulgi conceptus accommodasse non sine gravi iniuria ab huius hypotheseos patronis perhibetur.

2) Anthropopathicae locutiones in aliis scripturae locis declarantur, omniaque, quae humanam redolent imperfectionem, a perfectissimo spiritu, Deo, remouentur, ut adeo fieri non possit, ut erroneum de Deo conceptum ex illis formulis hauriamus. Eiusmodi vero explicationes in rebus naturalibus desunt. Quum enim ex. gr. in sexaginta circiter locis solis motus ortusque & occasus tribuatur, nullus occurrit locus, ex quo colligi possit, non solem, sed terram moueri, adeoque cetera loca de externa tantum specie esse intelligenda. Plura non addimus. Reliquas enim rationes, quae pro hac hypothesi adferri possunt, ex instituto profligauit IO. BRUNSMANNVS in *gratia naturae interprete*, lib. II. III. & IV.

S. V.

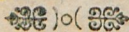
Haec sunt, BENEVOLE LECTOR, quae aduersus hypothesin de scriptura ad erroneos vulgi conceptus accommodata, disputare voluimus. Absuit a nobis animus de cuiusquam fama aliquid detrahendi. Quidquid operae in hoc argumento posuimus, id omne ex amore veritatis, reuerentiaeque, quam sacris literis debemus, profectum est. Si non omnium desiderii in negotio, multis difficultatibus obsepto, factis fecimus: gratulabimur nobis, si vel occasionem aliis dederimus, solidiora in publicum proferendi. DEVS vero sanctam scripturae sacrae venerationem omnibus, qui CHRISTI nomen profitentur, inspiret, profanarumque opinionum torrentem potentissime cohibeat.

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQUE
RESPONDENTI

S. P. D.

PRAESES.

Recte facis, diligentissime STIEBRIZI, quod, post priuatam industriam sacris literis nauatam, in publicum prodis, quo profectus TVI & TIBI & patriae innotescant. Id si plures facerent, atque ū praeserim, qui magnificentius, quam par est, de sua eruditione iudicant, conuincerentur forsatis, multas se causas habere, cur modestius de se humiliterque sentiant. TIBI vero, VIR IUVENIS DOCTISSIME, profectus sacros, impigro studio acquisitos, & cum vitæ morumque probitate coniunctos, ex animo gratulor, Deumque precor, ut patriæ ciuitas, in cuius spem & decus adolescis, vberri- mos aliquando ex studiis TVI S fructus percipiat. Ceterum quum ad academi- am vicinam, quæ & me aliquamdiu sensu suo complexa est, inuisendam & aliquamdiu frequentandam TE nunc accingas, propitium ut TE comite- tur Numen, exopto. Age, & fundamento, quod apud nos iecisti, non fa- nam stipulamue, igne olim exploratorio consumendam, sed aurum, sed ar- gentum, sed gemmas superstrue pretiosissimas, utque doctior olim sanctior- que in patriam reditas, omni virium conatu enitere. Vale. Dabam Hale d. XVII. Aprilis, MDCCXXVII.

Ja 3070 ✓

(1)
Nur für den Lesesaal!

ULB Halle 3
001 874 462

sb

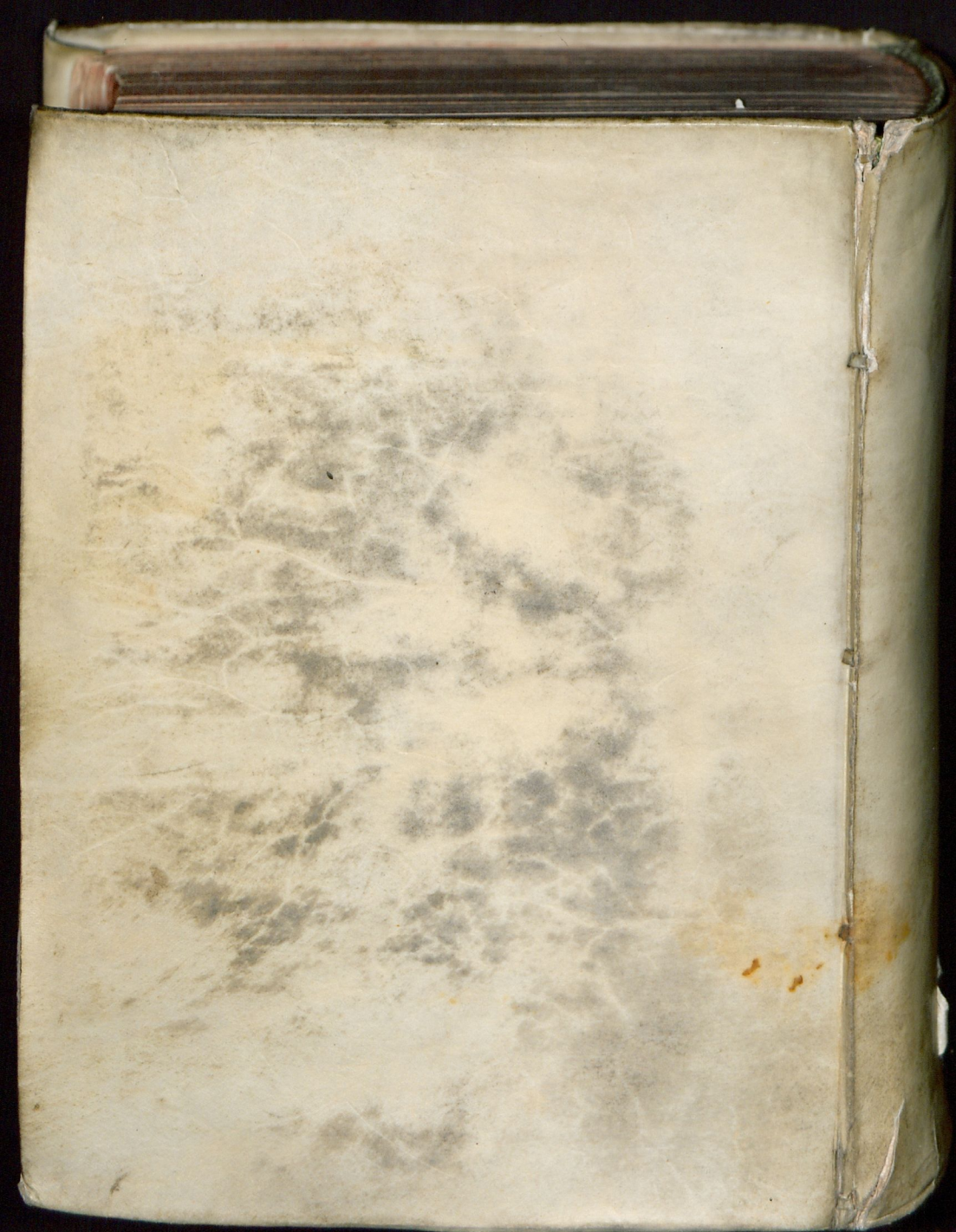
VD 78

WOM

mt.

331

DISSERTATIO THEOLOGICA,
QVA
HYPOTHESIS
DE
SCRIPTVRA SACRA,
AD
ERRONEOS
VVLGI CONCEPTVS
ADCOMMODATA,
MODESTO EXAMINI SVBICITVR:

QVAM
PRAESIDE
IOANNE IACOBO RAMBACHIO,
S. S. THEOLOGIAE PROF. PVBL. EXTRAORD.
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
A. D. XVIII. APRILIS M DCC XLVII. *ae*
publice defendet

IOANNES FRIDERICVS STIEBRITZ,
HALA MAGDEBVRGICVS,
SACRARVM LITERARVM CVLTOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE
Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

